Ivo Vinski

ZAPOSLENOST, OSNOVNA SREDSTVA I DRUŠTVENI PROIZVOD PRIVREDE JUGOSLAVIJE U RAZDOBLJU OD 1961. DO 1981. GODINE

UVOD

U ovom su radu izloženi osnovni indikatori privrednog rasta Jugoslavije u izrazu nizova broja zaposlenih, vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda u razdoblju od 1961. do 1981. godine. U tom razdoblju Jugoslavija je doživjela buran privredni rast koji se očitovao krupnim porastom vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda, i stanovitim porastom zaposlenosti. U razmatranom razdoblju rast jugoslavenske privrede bio je vrlo neujednačen. U prvim godinama tog razdoblja rast je bio veoma brz, s obilježjem takozvanog privrednog pregrijavanja. Ono je uvjetovalo niz mjera ekonomske politike naše zemlje u 1965. i 1966. godini usmjerenih stabilizaciji privrednih tokova i produktivnijem privređivanju. Taj skup mjera ekonomske politike naše zemlje u tom razdoblju u široj je javnosti poznat kao privredna reforma. U prve tri godine nakon uvođenja privredne reforme sredinom 1965. nastupilo je osjetno usporavanje privrednog rasta, uz mirnije privredne tokove. U godini 1968. jugoslavenska je privreda već prilično stabilizirana, pa je porast cijena u prosjeku iznosio oko 5 posto. No, u sljedećih desetak godina privredni se rast znatno ubrzava, uz osjetan porast zaposlenosti u društvenom sektoru privrede, povećavanje vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda. To razdoblje veoma brzog privrednog rasta završava se u 1979. godini. No, u tom je razdoblju nastupilo naglo i krupno povećavanje inozemnih dugova Jugoslavije. Postalo je tada očigledno da se takav razvoj ne smije nastaviti zbog prevelikog tereta inozemnog duga za potencijal jugoslavenske privrede. Poslije godine 1979. čine se veliki napori usmjereni ekonomskoj stabilizaciji i to se odražava na znatno usporenom privrednom rastu. No, za ostvarivanje ekonomske stabilizacije nisu dovoljne dvije ili tri godine, nego dulje razdoblje, kojeg trajanje ne možemo sada odmjeriti. U vrijeme završavanja rukopisa ovog rada privredni su tokovi u Jugoslaviji još slabo stabilizirani. Među ostalim, na to ukazuje i činjenica da je brzina obezvređivanja domaće kupovne snage jugoslavenskog dinara u 1984. godini, u kojoj je završen rukopis ovog istraživanja, jedanaest puta veća u usporedbi s naprijed spomenutom stopom inflacije u 1968, posljednjoj godini prilično stabilnih odnosa u našoj privredi u poslijeratnom razdoblju.

Brojčani materijal procjena vrijednosti osnovnih sredstava, društvenog proizvoda i broja zaposlenih u privredi Jugoslavije izložen je u tabelarnom prikazu.

Analiza rezultata tih procjena iznesena je u narednim odjeljcima. Prvo ćemo razmatrati sumirani pregled kretanja vrijednosti osnovnih sredstava, društvenog proizvoda i broja zaposlenih u cijeloj privredi Jugoslavije u razdoblju od 1961. do 1981. godine. Nakon toga obrađeni su struktura i kretanje vrijednosti osnovnih sredstava, društvenog proizvoda i broj zaposlenih po oblastima

narodne privrede. Analiziraju se i odnosi između tih veličina, kao što su odnos između vrijednosti osnovnih sredstava i broja zaposlenih, između zaposlenih i vrijednosti društvenog proizvoda, odnos između vrijednosti osnovnih sredstava i vrijednosti društvenog proizvoda i dr.

Na svršetku rada su metodološka obrazloženja o primijenjenim metodama i korištenim izvorima za konstrukciju procjena izloženih u tabelarnom prikazu.

GLOBALNI PREGLED OSNOVNIH VELIČINA

U ovom odjeljku razmotrit ćemo kretanje ukupnog stanovništva Jugoslavije u sredini svake godine razdoblja od 1961. do 1981. godine. Te je procjene priredio Savezni zavod za statistiku i one obuhvaćaju ne samo stanovništvo u Jugoslaviji nego i jugoslavenske radnike na privremenom radu u inozemstvu i članove njihovih obitelji koji borave u inozemstvu.

Broj zaposlenih u privredi Jugoslavije obuhvaća osobe u radnom odnosu u društvenom sektoru privrede, broj samostalnih privrednika i pomažućih članova obitelji, koji primaju nagradu u novcu ili ju ne primaju, pa zaposlene kod samostalnih privrednika, bez obzira na to da li su službeno zasnovali radni odnos ili nisu. Podatke o zaposlenim u društvenom sektoru privrede uzeo sam iz izdanja Saveznog zavoda za statistiku. Broj zaposlenih u privatnom sektoru poljoprivrede procijenio je dr Zvonimir Baletić, znanstveni savjetnik Ekonomskog instituta u Zagrebu. On mi je te procjene susretljivo stavio na raspolaganje, na čemu mu zahvaljujem. Do broja zaposlenih u privatnom sektoru izvan poljoprivrede došao sam vlastitim procjenama.

Podaci o novoj (tzv. nabavnoj) vrijednosti osnovnih sredstava u upotrebi u društvenom i privatnom sektoru privrede moje su procjene.

Društveni proizvod od 1961. do 1981. godine u stalnim cijenama 1980. proračunao sam na temelju procjena Saveznog zavoda za statistiku o kretanju društvenog proizvoda u razmatranim godinama.

Detaljnija metodološka obrazloženja za proračun tih veličina iznesena su u metodološkom odjeljku.

Tabela 1. prikazuje kretanje naprijed spomenutih veličina u razmatranom razdoblju. U ovom odjeljku osvrnut ćemo se na te veličine samo globalno.

U razdoblju od 1961. do 1981. ukupno se stanovništvo Jugoslavije povećalo od 18,6 milijuna na 22,5 milijuna žitelja. To povećanje iznosi 21 posto, a prosječna godišnja stopa rasta iznosi 1 posto u razmatranom razdoblju. Pritom valja pamtiti da izložene brojke o ukupnom stanovništvu uključuju i jugoslavenske radnike na privremenom radu u inozemstvu i članove njihovih obitelji u inozemstvu. U 1961. godini naših radnika na privremenom radu u inozemstvu bilo je malo, pa ih možemo zanemariti u tim globalnim proračunima. No, u godini 1981. na privremenom radu u inozemstvu bilo je 815 tisuća jugoslavenskih radnika i članova njihovih obitelji u inozemstvu. Prema tome, u Jugoslaviji je bilo 21,6 milijuna stanovnika, odnosno 16 posto više u usporedbi s 1961. godinom. Godišnja stopa rasta iznosi u toj postavci 0,7 posto u prosjeku razmatranog razdoblja.

Ukupan broj zaposlenih osoba u društvenom i privatnom sektoru privrede povećava se u tom razdoblju znatno sporije, tj. od 7 milijuna u 1961. na

Tabela 1.

STANOVNIŠTVO, ZAPOSLENOST, OSNOVNA SREDSTVA I DRUŠTVENI PROIZVOD PRIVREDE JUGOSLAVIJE

Godina	Stanovništvo u sredini godine u milijunima	Zaposleni u privredi (godišnji prosjek) u milijunima	Osnovna sredstva na početku godine u cijenama 1980. u milijardama dinara	Društveni proizvod u godišnjim skupinama u cijenama 1980. u milijardama dinara
1961.	18,6	7,0	863,8	486,3
1962.	18,8	7,0	932,3	502,9
1963.	19,0	7,1	1.002,3	563,1
1964.	19,2	7,2	1.067,1	628,3
1965.	19,4	7,2	1.124,9	639,9
1966.	19,6	7,1	1.198,1	691,0
1967.	19,8	7,0	1.267,3	705,7
1968.	20,0	7,1	1.342,3	733,1
1969.	20,2	7,0	1.413,8	804,4
1970.	20,4	7,1	1.500,2	851,1
1971.	20,6	7,2	1.589,8	920,0
1972.	20,8	7,2	1.711,2	959,1
1973.	21,0	7,1	1.835,0	1.004,6
1974.	21,2	7,2	1.952,2	1.090,4
1975.	21,4	7,2	2.097,6	1.128,8
1976.	21,6	7,3	2.326,1	1.225,0
1977.	21,8	7,4	2.500,4	1.324,7
1978.	22,0	7,5	2.692,2	1.418,9
1979.	22,2	7,5	2.907,2	1.517,2
1980.	22,3	7,6	3.106,4	1.553,1
1981.	22,5	7,7	3.387,7	1.574,4

7,7 milijuna u 1981. godini. Porast zaposlenih u privredi u promatranih dvadeset godina iznosi 10 posto, odnosno 0,5 posto u godišnjem prosjeku. Udjeli zaposlenih u privredi u ukupnom stanovništvu iznose 38 posto u 1961. i 36 posto u 1981. godini. U proračunu udjela za 1981. nisu uključeni u ukupnom stanovništvu jugoslavenski radnici na privremenom radu u inozemstvu i članovi njihovih obitelji u inozemstvu.

Valja naglasiti da naprijed spomenuto snižavanje udjela zaposlenih u privredi u ukupnom stanovništvu rezultira uglavnom iz brojnog zapošljavanja individualnih poljoprivrednika u nepoljoprivrednim djelatnostima u društvenom sektoru. Brojčani materijal o zaposlenosti u tabelarnom dijelu pokazuje da se broj aktivnih individualnih poljoprivrednika gotovo prepolovio u razmatranih dvadeset godina. U godini 1961. bilo ih je 4,4 milijuna, a u 1981. godini 2,3 milijuna. U istom se razdoblju udvostručio broj radnika u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora privrede. U 1961. bilo ih je 2,2 milijuna, u 1981. godini 4,6 milijuna.

Najveća promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva jest snižavanje udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnom žiteljstvu Jugoslavije za oko tri desetine. U godini 1961. poljoprivredno stanovništvo činilo je oko pet dese-

tina ukupnog stanovništva, u 1971. godini četiri desetine, a u 1981. godini čini dvije desetine. Primjetno snižavanje udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu karakteristično je za razdoblja ubrzanog privrednog rasta nacija. Prije toga prevladavala je vjekovna stagnacija u privredi nerazvijenih zemalja. Oko tri četvrtine do četiri petine stanovništva tih zemalja živjelo je od poljoprivrede, u kojoj je proizvodnost rada bila veoma niska. Industrijalizacijom i razvojem drugih nepoljoprivrednih djelatnosti prikriveno nezaposleni poljoprivrednici zapošljavaju se u industriji i drugim nepoljoprivrednim djelatnostima u kojima je proizvodnost rada po pravilu osjetno viša u usporedbi s tradicionalnim metodama privređivanja u zaostaloj i prenapučenoj poljoprivredi.

Ta je pojava redovna u suvremenom privrednom rastu nacija. No, taj se proces odvijao u Jugoslaviji veoma brzo. Prema mojim procjenama klasne podjele stanovništva i nacionalnog dohotka Jugoslavije u 1938. je godini na predratnom području Jugoslavije poljoprivredno stanovništvo činilo 76 posto ukupnog stanovništva[1]. Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku udio poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu na sadašnjem području Jugoslavije smanjio se na oko 50 posto u 1961. i na 20 posto u 1981. godini[2]. Dakle udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu Jugoslavije od godine što je prethodila izbijanju drugog svjetskog rata u Evropi do 1961. snizio se za oko trećinu. U narednih dvadeset godina (od 1961. do 1981.) udio poljoprivrednog stanovništva smanjio se za tri petine. Sadašnjim ekonomski razvijenim zemljama Zapada, koje su doživjele industrijalizaciju mnogo prije Jugoslavije, trebalo je nekoliko puta više godina za takvo sniženje udjela poljoprivrednog stanovništva u usporedbi s Jugoslavijom u navedenom razdoblju.

Osnovna sredstva cjelokupne privrede Jugoslavije gotovo su se učetvorostručila u razmatranom razdoblju. Obračunana u stalnim cijenama 1980. godine, vrijednost im se povećala od 864 milijarde dinara na početku godine 1961. na 3388 milijardi dinara na početku 1981. godine. U tih dvadeset godina stopa rasta iznosi 7,1 posto u godišnjem prosjeku.

Obračunano po jednom stanovniku u prosjeku, osnovna su sredstva porasla u promatranom razdoblju za tri i jednu četvrtinu puta. Takozvana razina osnovnih sredstava iznosila je 46 tisuća dinara na početku 1961. godine i 151 tisuću dinara na početku 1981. Godišnja stopa rasta razine osnovnih sredstava cijele jugoslavenske privrede iznosi za to razdoblje 6,1 posto.

Godišnje stope rasta osnovnih sredstava u cjelokupnosti od 7,1 posto i 6,1 posto po jednom stanovniku u prosjeku su veoma visoke. Valja, naime, pamtiti da su to dugoročne stope rasta koje obuhvaćaju razdoblje od dvadeset godina.

Vrijednost osnovnih sredstava po jednom zaposlenom u privredi nazivamo intenzitet kapitala. To je indikator opremljenosti zaposlenih osoba osnovnim sredstvima. Iz brojčanog materijala u tabeli 1. možemo podesno izračunati da je vrijednost osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede po jednom zaposlenom u privredi iznosila 123 tisuće dinara u 1961. godini i 440 tisuća u 1981. godini. Vrijednost osnovnih sredstava po jednom zaposlenom u privredi porasla je za tri i pol puta u tom dvadesetogodišnjem razdoblju. Godišnja sto-

[1] Vinski, I.: *Klasna podjela stanovništva i nacionalnog dohotka Jugoslavije u 1938*, Ekonomski institut u Zagrebu, 1970.

[2] *Statistički godišnjak Jugoslavije 1983*, str. 114.

pa rasta intenziteta kapitala iznosi 6,6 posto. To je veoma visoka stopa, budući da obuhvaća razdoblje od dvadeset godina.

Kretanje društvenog proizvoda u tom razdoblju nešto je sporije u usporedbi s kretanjem osnovnih sredstava. Proračuni u tabeli 1. pokazuju da se cjelokupni društveni proizvod Jugoslavije, obračunan u stalnim cijenama 1980. godine, povećao od 486 milijardi dinara u 1961. na 1574 milijarde dinara u 1981. godini. Dakle, realni društveni proizvod jugoslavenske privrede povećao se u tom razdoblju za tri i jednu četvrtinu puta. Stopa rasta iznosi 6 posto u godišnjem prosjeku razmatranih dvadeset godina.

Ako podijelimo sveukupni društveni proizvod brojem ukupnog stanovništva dobivamo takozvanu razinu društvenog proizvoda. Iznosila je 26 tisuća dinara u 1961. i 70 tisuća u 1981. godini. Društveni proizvod po jednom stanovniku u prosjeku porastao je za dva i dvije trećine puta. Godišnja stopa rasta realnog društvenog proizvoda po stanovniku iznosi 5,1 posto u prosjeku razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja.

Stopa rasta realnog društvenog proizvoda po stanovniku najznačajniji je indikator dugoročnog privrednog rasta nacija, prema mišljenju eminentnih, međunarodno priznatih stručnjaka u svijetu. Na taj indikator mogu se, doduše, iznijeti brojne primjedbe u pogledu obuhvatnosti, nepristranosti i dr. No, ostaje činjenica da je društveni proizvod najpodesniji sintetički indikator vrijednosti proizvedenih, odnosno potrošenih dobara i usluga cijele promatrane društvene zajednice u razdoblju koje razmatramo. Mjerenje privrednog rasta primjenom nekoliko indikatora s više ili manje sintetičkim karakterom zbunjuje korisnike tih podataka, pa i javnost uopće. Ako promatramo nekoliko indikatora, na primjer rast društvenog proizvoda, bogatstva, industrijske proizvodnje, potrošnje reprezentativnih skupina proizvoda i usluga i dr. suočeni smo gotovo s nerješivom dilemom koji od tih indikatora možemo smatrati mjerodavnim da adekvatno odražava privredni rast neke zemlje. Bilo je raznih veoma umno zamišljenih pokušaja da se od raznih indikatora rasta izvede jedna srednja vrijednost. Očito je da to ne možemo učiniti primjenom aritmetičke sredine primijenjenih indikatora, jer je važnost svakog indikatora različita za obrazovanje opće stope rasta privrede neke zemlje. Brojni pokušaji da se pridaje različita važnost pojedinim indikatorima nisu do sada dali zadovoljavajuće uvjerljive rezultate za ustanovljavanje jednog sintetičkog indikatora privrednog rasta, jer između pojedinih indikatora rasta redovno postoji međuovisnost u različitom stupnju. Te je međuovisnosti veoma teško točnije izmjeriti. Zbog tih i raznih drugih razloga dosadašnji pokušaji u Ujedinjenim narodima i drugim međunarodnim organizacijama, usmjereni pronalaženju adekvatnijih indikatora za mjerenje privrednog rasta nacija, završili su zaključkom da društveni proizvod predstavlja još najpodesniji sintetički indikator za mjerenje privrednog rasta nacija, bez obzira na brojne nedostatke i moguće pristranosti tog indikatora za utvrđivanje tako kompleksne i višedimenzionalne pojave kao što je privredni rast nacija.

S obzirom na takvo stanje stvari na međunarodnom znanstvenom polju, privredni rast naše zemlje podesno možemo mjeriti društvenim proizvodom, sve do vremena u kojem će možda biti pronađena adekvatnija mjerila za ustanovljavanje privrednog rasta.

Kad razmatramo kretanje realnog društvenog proizvoda Jugoslavije u razdoblju od 1961. do 1981. godine, valja pamtiti da skupine realnog društvenog proizvoda, izložene u tabeli 1, predstavljaju takozvani domaći društveni pro-

izvod, pa nisu korigirane za tekuće transakcije Jugoslavije s inozemstvom, tj. saldom platne bilance po tekućem računu. Prije dvadesetak godina, pa i poslije, saldo platne bilance Jugoslavije po tekućem računu nije predstavljao neku značajniju veličinu u usporedbi sa skupinom domaćeg društvenog proizvoda. No, u toku druge polovice decenija 1970-ih godina negativni saldo jugoslavenske platne bilance po tekućem računu poprimio je razmjerno krupne dimenzije, pa ga ne smijemo zanemariti kod proračuna privrednog rasta. Prema podacima Narodne banke Jugoslavije možemo proračunati da negativni saldo naše platne bilance po tekućem računu na svršetku dvadesetogodišnjeg razdoblja, koje je predmet ispitivanja u ovom radu, iznosi približno 8 posto društvenog proizvoda, obračunanog u tabeli 1. na temelju koncepcije domaćeg materijalnog društvenog proizvoda. Taj postotak utvrđen je za društveni proizvod naše zemlje obračunan prema sada važećoj koncepciji u Jugoslaviji. Ako bismo društveni proizvod Jugoslavije, zbog međunarodnih usporedbi, uskladili s koncepcijom Statističkog ureda Ujedinjenih naroda, valjalo bi materijalni proizvod uvećati za nematerijalne usluge (zdravstvo, obrazovanje, javna uprava itd.). U takvoj postavci negativni saldo jugoslavenske platne bilance po tekućem računu iznosio bi gotovo 7 posto društvenog proizvoda.

Spomenuta korektura društvenog proizvoda za negativni saldo platne bilance po tekućem računu nešto smanjuje naprijed navedenu stopu privrednog rasta Jugoslavije u razdoblju od 1961. do 1981. godine. Iz takve postavke proračuna privrednog rasta rezultira da se realni društveni proizvod po stanovniku Jugoslavije povećao za dva i pol puta u razdoblju od 1961. do 1981. godine umjesto za dva i dvije trećine puta, pa stopa rasta razine realnog društvenog proizvoda u godišnjem prosjeku razmatranih dvadeset godina iznosi 4,6 posto, umjesto naprijed iznesenih 5,1 posto.

Valja naglasiti da je i ta korigirana stopa privrednog rasta od 4,6 posto godišnje visoka. Po takvoj stopi rasta udvostručuje se realni društveni proizvod po stanovniku za približno petnaest godina. No, u posljednje dvije godine razmatranog razdoblja nastupa znatno usporavanje privrednog rasta. Stopa rasta realnog društvenog proizvoda po stanovniku iznosi samo 1,2 posto u godišnjem prosjeku. Ne bi bilo realistički smatrati da će se stopa privrednog rasta znatnije ubrzati u narednih nekoliko godina. Uzroci koji su to uvjetovali duboko su ukorijenjeni u sadašnjoj privrednoj strukturi Jugoslavije, kao i u shvaćanjima i ponašanju njena stanovništva.

Ekonomski i društveni uzroci koji su uvjetovali sadašnje probleme u privrednom rastu Jugoslavije mnogobrojni su i kompleksni po svojoj prirodi. U osnovnome, oni se svode na to da su rashodi jugoslavenske društvene zajednice, cjelovito promatrano, nadvisili njene prihode u duljem nizu godina. Ta je pojava veoma naglašena u desetljeću od 1971. do 1981. godine, ali je bila prisutna i prije toga. To se stanje odražavalo u inflaciji cijena u zemlji i u prekomjernom zaduživanju u zemlji i inozemstvu. Potrebe bržeg razvitka privrede i jugoslavenskog društva uopće nametale su brzo rastuće rashode za ličnu potrošnju stanovništva, za zajedničku potrošnju, za opću potrošnju države (uključujući narodnu odbranu) kao i za investicije u privredne i izvanprivredne oblasti. U prvih petnaest godina poslijeratnog razvitka Jugoslavije, približno do oko 1960. godine opća potrošnja i investicije bile su veoma visoke, s obzirom na stupanj privredne razvijenosti. U ono doba Jugoslavija je imala obilježja privredno slabo razvijene zemlje. No, lična potrošnja stanovništva tada je bila razmjerno na niskoj razini i time se dijelom kompenzirala razmjer-

no velika opća i investicijska potrošnja. I tada je bilo neskiada između prihoda i rashoda jugoslavenske društvene zajednice, promatrane u cjelini. Ali taj je nesklad bio osjetno manji u usporedbi s neskladom nastalim u desetljeću 1970-ih godina, naročito u njegovoj drugoj polovici. Nesklad između prihoda i rashoda jugoslavenske društvene zajednice u razdoblju od 1945. do oko 1960. godine više je rezultirao u postupnom ali stalnom porastu cijena u zemlji, a malim dijelom u zaduživanju u inozemstvu. Pritom valja pamtiti da su inozemna sredstva pritjecala u ono doba pretežno kao unilateralna davanja stranih zemalja, a ne kao inozemni zajmovi.

Poslije godine 1960. dolazi do brzog porasta svih komponenata potrošnje, posebno lične potrošnje stanovništva, koja se u prijašnjim godinama, raznim mjerama ekonomske politike države, kretala na razmjerno niskoj razini. U narednih dvadesetak godina potrošnja stanovništva za tekuće rashode i investicije u stambenu gradnju (uključivši kuće za odmor) dobiva dimenzije koje nisu u skladu sa stupnjem privredne razvijenosti zemlje. Mogućnosti stanovništva da živi osjetno iznad svojih realnih službenih prihoda stvorene su jeftinim kreditima (potrošačkim i stambenim) s obzirom na stalno i primjetno obezvređivanje pozajmljene glavnice i kamata. Također valja spomenuti rastuću djelatnost stanovništva u neslužbenom, tzv. sivom sektoru privređivanja. I na polju investicija došlo je do brze ekspanzije, financirane kreditima u zemlji i inozemstvu. Rashodi za zajedničku i opću potrošnju bilježe također nesrazmjerno velik porast poslije 1971. godine.

Opisano stanje brze ekspanzije svih oblika potrošnje u desetljeću od 1961. do 1971. godine stvorilo je dojam da privreda zemlje može brzo napredovati i bez naročitih napora i uspjeha u podizanju produktivnosti privređivanja. Kod stanovništva je prevladalo uvjerenje da zajmovima, koje će pretežnim dijelom u realnom izrazu otplatiti inflacija a ne njihovi korisnici, kao i mnogobrojnim neregistriranim djelatnostima na tzv. sivom sektoru, mogu u nekoliko godina dostići uvjete života slične onima u obližnjim privredno razvijenim zemljama Zapada.

U pogledu tzv. sivog sektora valja spomenuti da obuhvaća različite djelatnosti stanovnika, naročito uslužne, koje ne evidentira statistička služba. Ta je pojava rašireria u mnogim zemljama. Međunarodno udruženje za ispitivanje dohotka i bogatstva to je pitanje iscrpno analiziralo na konferenciji godine 1983. i objavilo brojna istraživanja[3]. Ona pokazuju da neregistrirane djelatnosti čine znatnu veličinu u nekim zemljama u usporedbi s djelatnostima koje su službeno registrirane. O neregistriranim djelatnostima u Jugoslaviji nema statistika, niti su o tome do sada objavljene procjene pojedinih stručnjaka. No, brojne indikacije upućuju na zaključak da su neregistrirane djelatnosti razmjerno velike i rasprostranjene u raznim slojevima jugoslavenskog društva. To bismo mogli zaključiti posredno iz pojedinih pojava. Iznijet ću dva primjera.

Rašireno je zapažanje u našoj javnosti da neke skupine stanovnika odnosno obitelji stječu brojna i razmjerno skupa materijalna dobra i žive za naše prilike veoma visokim standardom. Njihov pak službeni osobni dohodak je razmjerno skroman, također i poreske prijave o ostvarenom ukupnom prihodu građana.

[3] Ta je tema raspravljena na 18. generalnoj konferenciji Međunarodnog udruženja za ispitivanje dohotka i bogatstva, održanoj u Luksemburgu u kolovozu 1983. Znanstvena saopćenja tog zasjedanja objavljena su u časopisu *The Review of Income and Wealth*, godine 1983. i 1984.

To je primjer iz inače raširenih zapažanja o pojedinim osobama, odnosno o skupinama stanovnika. Drugi je primjer iz makroekonomskog područja. Statistički podaci pokazuju da se lični dohoci zaposlenih u društvenom sektoru primjetno snizuju u realnom izrazu počevši od 1979. godine nadalje. No, fizički obujam lične potrošnje stanovništva gotovo nije smanjen u naredne tri godine poslije 1979. A nije realistički smatrati da se razlika između snižavanja realnih osobnih dohodaka i približno nepromijenjene razine fizičkog obujma lične potrošnje pokrivala trošenjem štednje stanovništva iz prijašnjih godina.

Brzi privredni rast Jugoslavije u razmatranom razdoblju neposredno ili posredno izazvao je veliku zaduženost u zemlji i inozemstvu.

Inozemna zaduženost Jugoslavije nije bila značajna sve do godine 1970. Poslije toga ona raste brzo. Pritom valja istaknuti okolnost da je znatan dio inozemnih dugova ugovoren s visokom kamatnom stopom i kratkim rokovima otplate. Na svršetku razdoblja razmatranog u ovom radu inozemni dug Jugoslavije činio je gotovo tri desetine godišnje skupine njena društvenog proizvoda.[4] No, poteškoća u pogledu inozemnih dugova Jugoslavije nije samo njihova veličina u apsolutnom iznosu nego visoke kamate i kratki rokovi otplate.

Osim zaduženja u inozemstvu veliki problem za razvitak Jugoslavije su dugovi u zemlji i gubici privrede. Domaći dugovi jugoslavenske privrede znatno su porasli u desetljeću 1970-ih godina. Glavni problem dugova u zemlji je taj što veliki dio tih dugova nema realno pokriće, bez obzira na to da li su dužnici za svoje dugove izdali mjenice ili nisu. Kompenzacija dugovanja i potraživanja između pojedinih privrednih subjekata otkrila bi da zamašan dio dugova zapravo nema realno pokriće, makar su za njih izdane mjenice.

Krupan izvor nestabilnosti jugoslavenske privrede su tzv. tečajne razlike. U posljednjim godinama nisu namirivane tečajne razlike nastale snižavanjem vrijednosti dinara prema devizama bilo službenom devalvacijom dinara bilo postupnim klizanjem dinara.

Nepokrivene tečajne razlike brzo su rasle zbog primjetnog stalnog obezvređivanja jugoslavenskog dinara. Pri završetku autorskog rukopisa ovog istraživanja, u prosincu 1984. godine, tečajne razlike su narasle do doista krupne veličine u razmjerima jugoslavenskog društvenog proizvoda. Stoga sistemska rješenja za namirenje do sada nakupljene krupne veličine tečajnih razlika mogu gasiti ovo žarište nestabilnosti tek u duljem nizu narednih godina. Čini se da sada nema takvih sredstava u bilanci narodne privrede Jugoslavije. Trebat će mnogo umješnosti i inventivnosti jugoslavenske ekonomske politike da osigura pokriće za tečajne razlike, koje su postale glavni izvor sadašnje privredne nestabilnosti u Jugoslaviji.

Gubici u jugoslavenskoj privredi bili bi normalna pojava ako bi se kretali u relativno užim okvirima, promatrano sa stajališta privrede u cjelini. U svakoj privredi, socijalističkoj ili kapitalističkoj, ima poduzeća koja ostvaruju gubitke. Bilo ih je u Jugoslaviji prije rata kao i u svim poslijeratnim godinama. No, problem je u veličini gubitaka, koja je u posljednjih deset godina krupno porasla.

Nepodmirene obaveze za nabavljenu robu i usluge u zemlji, rastući gubici u jugoslavenskoj privredi i tečajne razlike u razmatranom su razdoblju popri-

---

[4] Društveni proizvod Jugoslavije u 1980. godini procijenio sam na 70 milijardi dolara na temelju proračunatog pariteta domaće kupovne snage dinara godine 1980. Vinski, I.: *Društveni proizvod Jugoslavije u svjetskim razmjerima*, Ekonomski pregled, Zagreb, broj 3—4/1982.

mili takve dimenzije da predstavljaju veliki teret za razvoj jugoslavenske privrede. On je gotovo jednako težak kao i inozemni dugovi naše zemlje. Možda na prvi pogled izgleda da se pitanje gubitaka i neplaćenih obaveza za nabavljenu robu i usluge u zemlji može jednostavnije riješiti dinarskim transakcijama u usporedbi s dugom naše zemlje inozemstvu, koji otplaćujemo devizama. Prednost dinarskih transakcija u suštini je samo prividna. Nepokriveni gubici koji su zabilježeni u privredi i nepodmirene obaveze bez realnog pokrića mogu se samo prividno namiriti izdavanjem dodatnog novca bez materijalne podloge u vrtlog inflacije. To bi, pak, povećalo nestabilnost jugoslavenske privrede.

Sredstva koja su preko mjere, tj. iznad materijalnih mogućnosti potrošena u nizu prijašnjih godina u svim oblicima potrošnje, dugovi inozemstvu i dugovi bez materijalnog pokrića u zemlji i gubici u raznim djelatnostima, pa i tečajne razlike, mogu se namiriti samo razumnom štednjom jugoslavenskog društva u budućnosti. Stvar je ekonomske politike da stvori uvjete za otplatu inozemnog i domaćeg duga koji će biti što prilagođeniji uvjetima naše zemlje. U nizu proteklih godina rashodi cjelokupne društvene zajednice primjetno su nadvisili veličinu domaćeg društvenog proizvoda. Poslije prihvaćanja i primjene Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije rashodi jugoslavenske društvene zajednice približili su se veličini domaćeg društvenog proizvoda. To je, svakako, značajan uspjeh u pravcu stabilizacije privrednih tokova u našoj zemlji. No, to je tek početni uspjeh. Za dugoročno ostvarivanje ekonomske stabilizacije valja da rashodi jugoslavenske društvene zajednice u nizu narednih godina budu primjetno niži od vrijednosti stvorenog društvenog proizvoda. Tom uštedom postupno bi se smanjili dugovi inozemstvu, tečajne razlike, nepokriveni dugovi u zemlji i gubici u jugoslavenskoj privredi na razumnu mjeru. Da bi se to postiglo potrebne su bitne promjene u ponašanju privrednih subjekata i stanovništva uopće u pravcu veće produktivnosti privrede i skromnijih rashoda domaćinstava. Te su postavke i sadržane u Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije, pa ne bi valjalo odstupiti od njih nego ustrajati na njima. Nema, naime, drugog puta u ekonomsku stabilizaciju. Taj put nije kratak ni gladak. Pridržavanje navika i stečenih društveno-ekonomskih pozicija, naime, duboko je ukorijenjeno u ljudskoj prirodi.

Kretanje proizvodnosti rada u jugoslavenskoj privredi, uzevši je u cjelini, možemo podesno proračunati iz brojčanog materijala u tabeli 1. Skupinu društvenog proizvoda valja podijeliti brojem zaposlenih osoba u privredi. Društveni proizvod po jednom zaposlenom u prosjeku iznosio je u 1961. godini gotovo 70 tisuća dinara, a u 1971. godini 128 tisuća i u 1981. gotovo 205 tisuća. Stopa rasta proizvodnosti rada iznosi 5,5 posto u godišnjem prosjeku cijelog dvadesetogodišnjeg razdoblja od 1961. do 1981. godine. U prvom desetljeću tog razdoblja iznosila je 6,3 posto, u drugom se desetljeću snizuje na 4,8 posto. Ako razmatrano dvadesetogodišnje razdoblje podijelimo na petogodišta, ustanovit ćemo da se rast produktivnosti rada primjetno smanjuje.

U petogodištu od 1961. do 1966. godine rast produktivnosti rada iznosio je čak 7 posto u godišnjem prosjeku tog razdoblja. U tim godinama privredni je razvoj bio buran, pa je nametnuo skup mjera ekonomske politike, usmjerenih stabilizaciji privrede. Uvedene su u drugoj polovici 1965. godine i u narednoj godini. Imale su povoljan učinak na privredne tokove u našoj zemlji. U narednom petogodištu, od 1966. do 1971. godine, stopa rasta produktivnosti rada bila je za petinu niža u usporedbi s prethodnim petogodištem. Iznosila je 5,6 posto godišnje. Istu stopu rasta produktivnosti rada bilježi i naredno petogodište

(1971—1976). No, u posljednjem petogodištu (1976—1981) stopa rasta proizvodnosti rada osjetno je snižena. Iznosi 4 posto u godišnjem prosjeku od 1976. do 1981. godine. Ta je pojava znatnim dijelom uvjetovana primjetnim usporavanjem rasta realnog društvenog proizvoda poslije godine 1979. kada su uvedene mjere ekonomske politike usmjerene stabilizaciji jugoslavenske privrede. Godišnja stopa rasta produktivnosti rada u razdoblju od 1979. do 1981. godine iznosi, zapravo, samo 0,5 posto godišnje.

Visoka stopa porasta proizvodnosti rada od 5,5 posto u godišnjem prosjeku dvadesetogodišnjeg razdoblja od 1961. do 1981. godine proizlazi, s jedne strane, iz visoke stope rasta društvenog proizvoda u visini od 6 posto, kako je naprijed navedeno, i, s druge strane, iz malog povećanja broja zaposlenih u privredi. Realni društveni proizvod povećao se u tom razdoblju za tri i jednu četvrtinu puta, a ukupan broj zaposlenih u privredi samo za jednu desetinu.

Razmjerno mali porast zaposlenosti u privredi uvjetovan je brzim strukturnim promjenama u Jugoslaviji u promatranih dvadeset godina. Broj zaposlenih u privatnom sektoru poljoprivrede gotovo se prepolovio u tom razdoblju. Godine 1961. bilo je 4,4 milijuna zaposlenih osoba, a 1981. samo 2,3 milijuna. Dakle, broj zaposlenih u individualnom sektoru poljoprivrede smanjen je u tom razdoblju za oko 2 milijuna. Brojni seljaci napustili su poljoprivredu kao osnovnu djelatnost u tim godinama i zaposlili se u produktivnijim nepoljoprivrednim djelatnostima u zemlji ili su otišli na privremeni rad u inozemstvo. Pritom valja pamtiti da i statistički registrirani broj aktivnih individualnih poljoprivrednika u popisima stanovništva obuhvaća i nedovoljno zaposlene, odnosno tzv. prikriveno nezaposlene u poljoprivredi. Smanjenje udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu obilježje je industrijalizacije i ubrzanog privrednog rasta nacija. To su doživjele sve sadašnje privredno razvijene zemlje u prijašnjim razdobljima svoje industrijalizacije. No, ta se pojava u Jugoslaviji ispoljava u veoma oštrom obliku. U razmatranih dvadeset godina udio njena poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu snižen je od oko 50 posto na samo 20 posto.[5] Ako promatramo Jugoslaviju u cjelini, možemo smatrati da proces prijelaza individualnih poljoprivrednika u nepoljoprivredne djelatnosti nije završen u 1981. godini. On će se nastaviti i u budućnosti, pa se udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu neće stabilizirati na oko 20 posto, što je registrirao popis stanovništva u ožujku 1981. godine, nego će se i dalje snižavati.

Zbog raspravljenog smanjivanja broja zaposlenih u privatnom sektoru poljoprivrede za oko 2 milijuna osoba računski ispada upravo krupan porast proizvodnosti rada u individualnoj poljoprivredi. No, ta pojava većim dijelom proistječe iz prijelaza poljoprivrednika u nepoljoprivredne djelatnosti i na privremeni rad u inozemstvu, a manjim dijelom iz porasta realnog društvenog proizvoda u privatnom sektoru poljoprivrede. U razmatranih dvadeset godina povećao se samo za dvije petine.

Broj zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora privrede povećao se u tom dvadesetogodišnjem razdoblju za dva i jednu petinu puta, tj. od 2,2 na 4,7 milijuna osoba. Godišnja stopa rasta zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora privrede iznosi 3,9 posto. U istom se razdoblju povećao realni društveni proizvod nepoljoprivrednih djelatnosti društvenog sektora privrede za tri i tri četvrtine puta, što daje stopu ra-

[5] *Statistički godišnjak Jugoslavije 1983*, str. 114.

sta od 6,8 posto u godišnjem prosjeku promatranog razdoblja. Vrijednost društvenog proizvoda po zaposlenom u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora privrede povećala se u realnom izrazu za 76 posto, što daje godišnju stopu rasta produktivnosti rada od 2,9 posto.

Rast produktivnosti rada u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora privrede od 2,9 posto godišnje u dvadesetogodišnjem razdoblju od 1961. do 1981. godine značajan je indikator privrednog razvitka Jugoslavije. Za dvije je petine, doduše, niži od stope rasta realnog društvenog proizvoda po zaposlenom u privatnom sektoru poljoprivrede, koja je proračunana za isto razdoblje na 4,9 posto. No, ta je visoka stopa pretežnim dijelom rezultirala iz činjenice da su poljoprivredu napustili u razmatranom razdoblju brojni seljaci koji su bili nedovoljno zaposleni, odnosno prikriveno nezaposleni na svojim imanjima.

U tom globalnom pregledu osnovnih veličina jugoslavenske privrede osvrnut ćemo se, konačno, na odnos između vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda cjelokupne privrede u razmatranom razdoblju. Taj odnos nazivamo kapitalni koeficijent. Prvo ćemo razmotriti odnos između vrijednosti cjelokupnih osnovnih sredstava i društvenog proizvoda svih privrednih oblasti. Taj odnos nazivamo prosječni kapitalni koeficijent. Nakon toga osvrnut ćemo se na granični kapitalni koeficijent. Valja ga shvatiti kao odnos između prirasta vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda u razmatranom razdoblju. U toj analizi baratamo s tzv. istodobnim a ne vremenski razmaknutim kapitalnim koeficijentima. U procjenama osnovnih sredstava, prikazanim u ovom radu, obuhvaćena su samo osnovna sredstva u upotrebi, bez vrijednosti osnovnih sredstava u izgradnji (tzv. investicija u toku) na početku svake godine u razdoblju od 1961. do 1981. Zbog toga je istodobni kapitalni koeficijent pravilniji indikator u ovakvoj postavci od vremenski razmaknutog kapitalnog koeficijenta. Kapitalni koeficijenti u ovom su radu proračunani na brutto osnovici, tj. kao odnos između nove (tzv. nabavne) vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda. Za analizu privrednog rasta pravilnije je kapitalne koeficijente, prosječne i granične, proračunati na brutto osnovici, a ne na netto osnovici kao odnos između stvarne (tzv. sadašnje) vrijednosti osnovnih sredstava i narodnog dohotka. Razlog za izbor brutto osnovice za proračun kapitalnih koeficijenata valja tražiti u velikim poteškoćama za pravilno utvrđivanje ekonomske amortizacije osnovnih sredstava. U praksi stvarnu vrijednost osnovnih sredstava utvrđujemo na taj način da od nabavne vrijednosti osnovnih sredstava odbijemo kumuliranu amortizaciju svih osnovnih sredstava koja su u upotrebi. Narodni pak dohodak ustanovljavamo tako da od društvenog proizvoda promatrane godine odbijemo proračunanu ekonomsku amortizaciju svih osnovnih sredstava u upotrebi u privredi u toj godini. No, iz prakse obračuna amortizacije znademo da ona predstavlja samo računsku konstrukciju u većoj ili manjoj mjeri. A ta računski konstruirana amortizacija sasvim labavo je povezana sa stvarnim smanjivanjem ekonomske usluge osnovnih sredstava uslijed djelovanja procesa ekonomskog zastarijevanja i fizičkog dotrajavanja osnovnih sredstava.

Vrijednosti kapitalnih koeficijenata jugoslavenske privrede, uzevši je u cjelini, podesno možemo ustanoviti iz brojčanog materijala u tabeli 1.

Prosječni kapitalni koeficijent, obračunan na brutto osnovi za cijelu jugoslavensku privredu, iznosio je 1,78 u 1961. godini. U narednom desetljeću prosječni se kapitalni koeficijent blago snizio na 1,73. Prirast društvenog proizvoda bio je, naime, u tom desetljeću nešto brži od prirasta osnovnih sredstava u upo-

trebi, obračunanih po nabavnoj vrijednosti. Zapravo, granični kapitalni koeficijenti u petogodištima 1961—1966. i 1966—1971. bili su niži od prosječnog kapitalnog koeficijenta u 1961, koji je imao vrijednost od 1,78, kako je naprijed navedeno. Granični kapitalni koeficijent za prvo petogodište iznosio je 1,63 i za drugo 1,71, pa je to uvjetovalo snižavanje prosječnog kapitalnog koeficijenta na 1,73 u 1971. godini.

U drugom desetljeću promatranog razdoblja kapitalni koeficijenti bilježe kretanja u suprotnom pravcu u većim relacijama u usporedbi s vrijednostima kapitalnih koeficijenata u prvom desetljeću. Prosječni kapitalni koeficijent u vrijednosti od 1,73 u 1971. godini povisio se za 1,90 u 1976. To je krupno povećanje odraz činjenice da je nabavna vrijednost osnovnih sredstava doživjela primjetno brži porast u tom petogodištu u usporedbi s porastom društvenog proizvoda. Razlika u prirastu osnovnih sredstava i prirastu društvenog proizvoda održavana se u vrijednosti graničnog kapitalnog koeficijenta. Za petogodište 1971—1976. granični kapitalni koeficijent imao je vrijednost od 2,41. Za dvije petine nadvisuje vrijednost prosječnog kapitalnog koeficijenta u 1971. godini, koja iznosi 1,73, kako je naprijed navedeno. To je uvjetovalo porast prosječnog kapitalnog koeficijenta od 1,73 u 1971. na 1,90 u 1976. godini.

U četvrtom petogodištu razmatranog razdoblja tendencija povisivanja kapitalnih koeficijenata nastavlja se i pojačava. Razlika u prirastu vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda povećala se u tom petogodištu u usporedbi s prethodnim. To nam podesno prikazuje usporedba vrijednosti graničnih kapitalnih koeficijenata između ta dva petogodišta. U petogodištu 1971—1976. granični kapitalni koeficijent iznosio je 2,41, u petogodištu 1976—1981. iznosi 3,04. Dakle, granični kapitalni koeficijent u četvrtom višu je za četvrtinu u usporedbi s trećim petogodištem. S obzirom na to da granični kapitalni koeficijent u petogodištu 1976—1981. nadvisuje za tri petine prosječni kapitalni koeficijent u 1976. u vrijednosti od 1,90, prosječni se kapitalni koeficijent povisuje na vrijednost od 2,15 u godini 1981.

Kretanje vrijednosti kapitalnih koeficijenata u promatranom dvadesetogodišnjem razdoblju pokazuje blago snižavanje kapitalnih koeficijenata u desetljeću 1961—1971. i osjetno povisivanje u desetljeću 1971—1981. Prosječni kapitalni koeficijent u godini 1961. iznosio je 1,78 pa se snizio na 1,73 u 1971. s obzirom na to da je vrijednost graničnog kapitalnog koeficijenta iznosila 1,67 u desetljeću 1961—1971. U desetljeću 1971—1981. granični kapitalni koeficijent bilježi vrijednost od 2,75 i to je uvjetovalo porast prosječnog kapitalnog koeficijenta od 1,73 u 1971. na 2,15 u 1981. godini.

Ako, pak, razdoblje od 1961. do 1981. godine uzmemo u cjelini, vrijednost graničnog kapitalnog koeficijenta iznosi 2,32. Taj razmjerno visoki granični kapitalni koeficijent rezultirao je porastom prosječnog kapitalnog koeficijenta od 1,78 u 1961. na 2,15 u godini 1981. To je posljedica privrednih kretanja u Jugoslaviji, odnosno kretanja osnovnih sredstava u privredi i društvenog proizvoda, što je već naprijed raspravljano u komentaru brojčanog materijala, izloženog u tabeli 1.

U ovom smo odjeljku analizirali globalne veličine osnovnih sredstava, društvenog proizvoda i zaposlenosti u cijeloj privredi Jugoslavije. U narednim, pak, odjeljcima razmatrat ćemo te veličine i njihovo kretanje u razdoblju od 1961. do 1981. godine po oblastima narodne privrede i po sektoru vlasništva.

ZAPOSLENOST U PRIVREDI

Broj zaposlenih u jugoslavenskoj privredi, uzevši ju u cjelini, povećao se za jednu desetinu u razmatranih dvadeset godina.

U 1961. godini bilo je 7 milijuna zaposlenih, u 1981. godini 7,7 milijuna. Godišnja stopa rasta u prosjeku za cijelo dvadesetogodišnje razdoblje iznosi polovicu jednog postotka. U prvoj polovici tog razdoblja rast zaposlenih u privredi bio je sporiji u usporedbi s drugom. U prvoj polovici promatranog razdoblja prosječna stopa rasta zaposlenosti iznosila je 0,2 posto, u drugoj 0,7 posto.

Razmjerno nisku stopu rasta bilježi zaposlenost u globalu. Ako ju, pak, raščlanimo na privredne oblasti, ustanovit ćemo znatne razlike u porastu zaposlenosti. U tabeli 2. globalna zaposlenost u privredi Jugoslavije raščlanjena je na privredne oblasti i na sektore vlasništva.

Tabela 2. PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
KRETANJE BROJA ZAPOSLENIH PO DESETLJEĆIMA

— godišnji prosjek u tisućama

Oblasti	1961.	Stopa rasta 1961—1971. (%)	1971.	Stopa rasta 1971—1981. (%)	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.030,2	0,2	7.165,5	0,7	7.709,5
Industrija i rudarstvo	1.137,7	3,1	1.542,2	4,1	2.284,0
Poljoprivreda i vodoprivreda	4.672,0	—1,9	3.872,0	—4,0	2.575,9
Šumarstvo	67,5	—0,8	62,4	0,4	64,9
Građevinarstvo	301,4	2,1	371,0	5,8	650,9
Saobraćaj i veze	254,4	5,4	429,4	3,4	600,7
Trgovina	206,3	6,4	384,6	4,6	605,2
Ugostiteljstvo	73,7	6,0	132,6	7,5	272,2
Zanatstvo	317,2	1,6	370,4	2,0	452,6
Ostale djelatnosti	—	—	—	—	201,9
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2.467,2	2,8	3.238,5	4,0	4.809,5
Industrija i rudarstvo	1.137,7	3,1	1.542,2	4,1	2.284,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	266,0	0,9	290,9	—2,0	237,9
Šumarstvo	67,5	—0,8	62,4	0,4	64,9
Građevinarstvo	301,4	2,1	371,0	5,8	650,9
Saobraćaj i veze	246,4	2,5	314,4	2,8	413,7
Trgovina	206,3	6,4	384,6	4,6	605,8
Ugostiteljstvo	66,7	3,8	96,6	7,6	201,2
Zanatstvo	175,2	0,1	176,4	—1,7	148,6
Ostale djelatnosti	—	—	—	—	201,9
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	4.563,0	—1,5	3.927,0	—3,0	2.900,0
Poljoprivreda i ribarstvo	4.406,0	—2,1	3.582,0	—4,2	2.338,0
Saobraćaj	8,0	30,5	115,0	5,0	187,0
Ugostiteljstvo	7,0	17,8	36,0	7,0	71,0
Zanatstvo	142,0	3,2	194,0	4,6	304,0

U industriji i rudarstvu broj se zaposlenih udvostručio u razmatranih dvadeset godina, a nešto veći porast bilježi građevinarstvo. Broj zaposlenih u oblasti saobraćaja i veza povećao se za dva i jednu trećinu puta, u trgovini za oko tri puta, u ugostiteljstvu za tri i dvije trećine puta.

Razmjerno sporiji rast bilježi zanatstvo. U toj se oblasti povećao broj zaposlenih za oko polovicu.

Sniženje broja zaposlenih bilježi poljoprivreda, i to u veoma velikoj mjeri. Broj zaposlenih u poljoprivredi snizio se naime za 45 posto, od 4,7 milijuna u 1961. na 2,6 milijuna u 1981. godini.

Broj zaposlenih u nepoljoprivrednim oblastima narodne privrede povećao se u razmatranih dvadeset godina za dva i jednu petinu puta, tj. od 2,3 milijuna u 1961. na 5,1 milijun u 1981. godini. Izraženo u apsolutnim brojevima, zaposlenost se u nepoljoprivrednim oblastima povećala za 2,8 milijuna osoba. U istom se razdoblju smanjio broj zaposlenih u poljoprivredi za 2,1 milijun osoba. Ako uzmemo u račun porast zaposlenih u nepoljoprivrednim oblastima od 2,8 milijuna, s jedne strane, i pad zaposlenih u poljoprivredi od 2.1 milijun osoba, s druge, dolazimo do rezultata da se broj zaposlenih u cjelokupnoj privredi Jugoslavije povećao od 1961. do 1981. godine za oko 700 tisuća osoba, odnosno za jednu desetinu, kako je naprijed spomenuto.

U tom dvadesetogodišnjem razdoblju broj zaposlenih u društvenom sektoru privrede gotovo se udvostručio. U 1961. bilo je 2,5 milijuna zaposlenih u društvenom sektoru privrede, u 1981. godini zaposleno je 4,8 milijuna osoba. Broj, pak, zaposlenih u privatnom sektoru privrede smanjio se za trećinu, od 4,6 milijuna u 1961. na 2,9 milijuna osoba u 1981. godini.

U prvom desetljeću razmatranog razdoblja rast zaposlenosti u društvenom sektoru privrede bio je za trećinu sporiji u usporedbi s drugim desetljećem. Godišnja stopa rasta u prosjeku desetljeća od 1971. do 1981. godine iznosi 4 posto, u desetljeću od 1961. do 1971. godine iznosila je 2,8 posto. Ta razlika u brzini prirasta zaposlenosti znatnim dijelom proistječe iz mjera ekonomske politike, donesenih za provođenje privredne reforme sredinom 1960-ih godina, s jedne strane, i pregrijavanja privrednih djelatnosti u desetljeću 1970-ih godina, s druge.

U privatnom sektoru privrede pad zaposlenosti u desetljeću od 1961. do 1971. godine upola je sporiji u usporedbi s drugim desetljećem od 1971. do 1981. godine. Osnovni razlog toj pojavi je smanjivanje mogućnosti zapošljavanja seljaka u nepoljoprivrednim oblastima nekoliko godina nakon privredne reforme u 1965.

Za potpunije ustanovljavanje kretanja zaposlenosti u privredi Jugoslavije podesno je raščlaniti promatrano dvadesetogodišnje razdoblje na četiri petoljeća. Tabela 3. prikazuje godišnje stope rasta (ili pada) broja zaposlenih u privredi Jugoslavije u petoljećima 1961—1966, 1966—1971, 1971—1976. i 1976—1981. Te su stope prikazane za oblasti narodne privrede i sektore vlasništva.

Stope rasta zaposlenosti u privredi Jugoslavije, uzevši je u cjelini, iznosile su 0,3 posto u prvom i 0,1 posto godišnje u drugom petoljeću. U trećem petoljeću stopa rasta nešto se povisila, iznosila je 0,4 posto godišnje. U četvrtom petoljeću stopa rasta zaposlenosti povisila se na 1,1 posto godišnje.

Stope rasta zaposlenosti u društvenom sektoru privrede iznosile su 3,2 posto u prvom petoljeću i 2,3 posto u drugom. Viša stopa rasta u prvom petoljeću u usporedbi s drugom posljedica je brzog zapošljavanja u društvenom sektoru privrede u godinama što su prethodile privrednoj reformi u 1965.

Tabela 3.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
KRETANJE ZAPOSLENIH PO PETOLJEĆIMA

— godišnje stope rasta u postocima

Oblast	1961—1966.	1966—1971.	1971—1976.	1976—1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	0,3	0,1	0,4	1,1
Industrija i rudarstvo	3,9	2,3	4,4	3,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	—1,5	—2,3	—4,2	—3,8
Šumarstvo	1,7	—3,2	1,0	—0,2
Građevinarstvo	—0,7	5,0	7,1	4,5
Saobraćaj i veze	6,7	4,0	3,6	3,3
Trgovina	5,3	7,6	4,6	4,7
Ugostiteljstvo	6,6	5,5	9,8	5,1
Zanatstvo	0,6	2,6	—1,6	5,8
Ostale djelatnosti	—	—	—	9,3
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	3,2	2,3	4,1	4,0
Industrija i rudarstvo	3,9	2,3	4,4	3,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	4,6	—2,7	—6,9	3,2
Šumarstvo	1,7	—3,2	1,0	—0,2
Građevinarstvo	—0,7	5,0	7,1	4,5
Saobraćaj i veze	3,8	1,1	2,8	2,8
Trgovina	5,3	7,6	4,6	4,7
Ugostiteljstvo	4,3	3,2	11,2	4,1
Zanatstvo	—1,2	1,3	—8,9	6,0
Ostale djelatnosti	—	—	—	9,3
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	—1,5	—1,6	—3,1	—2,8
Poljoprivreda i ribarstvo	—1,9	—2,2	—4,0	—4,4
Saobraćaj	47,0	15,2	5,6	4,4
Ugostiteljstvo	11,4	13,6	5,5	8,6
Zanatstvo	2,3	3,8	3,5	5,7

U prve tri godine poslije privredne reforme mogućnosti zapošljavanja u društvenom sektoru privrede osjetno su smanjene, pa se to odrazilo na stopu rasta zaposlenosti u drugom petoljeću.

U trećem i četvrtom petoljeću stope rasta zaposlenosti primjetno su više u usporedbi s prva dva petoljeća. U trećem je iznosila 4,1 posto i u četvrtom 4 posto. Više stope rasta zaposlenosti u društvenom sektoru privrede proistječu iz brzog porasta privrednih djelatnosti u trećem i četvrtom petoljeću promatranog razdoblja. No, u posljednje dvije godine četvrtog petoljeća usporeno je zapošljavanje u društvenom sektoru privrede zbog mjera ekonomske politike za stabilizaciju jugoslavenske privrede. Uslijed toga stopa zapošljavanja u društvenom sektoru privrede nešto je niža u četvrtom petoljeću u usporedbi s trećim.

Kod razmatranja stopa rasta zaposlenosti u trećem i četvrtom petoljeću u usporedbi s prvim valja pamtiti da je uvođenje nove klasifikacije djelatnosti u jugoslavenskoj statistici, počevši od godine 1976, nametnulo brojna složena usklađivanja. S obzirom na to da se ona nisu mogla izvesti u potpuno zadovo-

ljavajućoj mjeri, kako je istaknuto u metodološkim obrazloženjima na kraju rada, za neke oblasti u društvenom sektoru podaci za treće i četvrto petoljeće nisu potpuno usporedivi.

Smanjivanje zaposlenosti u prvom i drugom petoljeću u privatnom sektoru privrede, uzevši ga u cjelini, mnogo je blaže u usporedbi s trećim i četvrtim petoljećem. Ta je pojava uvjetovana kretanjima zaposlenosti u privatnom sektoru poljoprivrede, koji je prevladavajuća veličina u cjelokupnom privatnom sektoru u jugoslavenskoj privredi.

Stope rasta zaposlenosti u privatnom sektoru saobraćaja i ugostiteljstva u prvom i drugom petoljeću veoma su visoke. Nekoliko su puta više u usporedbi s trećim i četvrtim petoljećem. Kod interpretacije tih stopa valja pamtiti da je prije desetljeća 1960-ih godina bilo malo privatnih prevoznika i ugostitelja. Znatnijim porastom njihovih djelatnosti dobivamo, stoga, izvanredno visoke stope porasta, budući da su obračunane na male polazišne veličine.

Raspravljene razlike u kretanju broja zaposlenih među oblastima privrede i sektorima vlasništva odrazile su se na strukturu zaposlenosti u razmatranom dvadesetogodišnjem razdoblju.

U tabeli 4. izložen je postotni sastav ukupnog broja zaposlenih u privredi Jugoslavije, po privrednim oblastima i sektorima vlasništva u godinama 1961, 1966, 1971, 1976. i 1981.

Najznačajnija strukturna promjena na polju zaposlenosti u jugoslavenskoj privredi jest krupno povisivanje udjela industrije i rudarstva u globalu zaposlenih u cijeloj jugoslavenskoj privredi i osjetno snižavanje udjela poljoprivrede (uključivši ribarstvo i vodoprivredu). Udio industrije i rudarstva porastao je za četiri petine u razmatranih dvadeset godina. U 1961. godini u industriji i rudarstvu bilo je zaposleno 16 posto zaposlenih u cjelokupnoj jugoslavenskoj privredi, u godini 1981. zaposleno je gotovo 30 posto. Udio, pak, zaposlenih u poljoprivredi (uključivši ribarstvo i vodoprivredu) prepolovio se u tih dvadeset godina. Od ukupnog broja zaposlenih u cijeloj jugoslavenskoj privredi u 1961. godini 66 posto bilo je zaposleno u poljoprivredi. U godini 1981. u poljoprivredi je zaposleno samo 33 posto ukupnog broja zaposlenih u privredi.

Povisivanje udjela zaposlenih u industriji i rudarstvu po pojedinim petoljećima razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja nije se odvijalo u jednakim relacijama. U prvom petoljeću udio zaposlenih u industriji i rudarstvu povećao se gotovo za dvije desetine, u drugom za oko jednu desetinu. U trećem petoljeću udio zaposlenih u industriji i rudarstvu porastao je za nešto više od dvije desetine, u četvrtom, pak, desetljeću za nešto više od jedne desetine.

Snizivanje broja zaposlenih u poljoprivredi također nije bilo ravnomjerno po petoljećima razmatranog razdoblja. U prvom i u drugom petoljeću udio zaposlenih u poljoprivredi snizio se za oko jednu desetinu u svakom. U trećem, pak, i u četvrtom petoljeću udio zaposlenih u poljoprivredi snizio se za oko dvije desetine u svakom.

Iz podataka iz druge i treće alineje tabele 4. možemo razabrati da postoji stanovita međuovisnost između porasta udjela zaposlenih u industriji i pada udjela zaposlenih u poljoprivredi po desetljećima razmatranog razdoblja. No, ta međuovisnost nije potpuna. Seljaci koji su se zapošljavali u nepoljoprivrednim djelatnostima u razmatranom razdoblju zapošljavali su se ne samo u industriji i rudarstvu nego i u drugim oblastima, kao što su građevinarstvo, saobraćaj itd. i dijelom su otišli na privremeni rad u inozemstvo.

Tabela 4.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
STRUKTURA ZAPOSLENIH

— u postocima

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industrija i rudarstvo	16,2	19,3	21,5	26,2	29,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	66,5	60,9	54,0	42,8	33,4
Šumarstvo	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8
Građevinarstvo	4,3	4,1	5,2	7,2	8,4
Saobraćaj i veze	3,6	4,3	6,0	7,0	7,9
Trgovina	2,9	3,7	5,4	6,6	7,9
Ugostiteljstvo	1,0	1,4	1,8	2,9	3,5
Zanatstvo	4,5	4,6	5,2	4,7	5,9
Ostale djelatnosti	—	—	—	1,7	2,6
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	35,1	40,5	45,2	54,2	62,4
Industrija i rudarstvo	16,2	19,3	21,5	26,2	29,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	3,8	4,7	4,0	2,8	3,1
Šumarstvo	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8
Građevinarstvo	4,3	4,1	5,2	7,2	8,4
Saobraćaj i veze	3,5	4,2	4,4	5,0	5,5
Trgovina	2,9	3,7	5,4	6,6	7,9
Ugostiteljstvo	0,9	1,2	1,3	2,3	2,6
Zanatstvo	2,5	2,3	2,5	1,5	1,9
Ostale djelatnosti	—	—	—	1,7	2,6
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	64,9	59,5	54,8	45,8	37,6
Poljoprivreda i ribarstvo	62,7	56,2	50,0	40,0	30,3
Saobraćaj	0,1	0,8	1,6	2,0	2,4
Ugostiteljstvo	0,1	0,2	0,5	0,6	0,9
Zanatstvo	2,0	2,3	2,7	3,2	4,0

Udio zaposlenih u građevinarstvu gotovo se udvostručio u razmatranih dvadeset godina, udio zaposlenih u saobraćaju i vezama porastao je za dva i jednu petinu puta, udio zaposlenih u trgovini povisio se za dva i tri četvrtine puta i udio zaposlenih u ugostiteljstvu za tri i pol puta.

Tabela 4. pokazuje i strukturu zaposlenih u jugoslavenskoj privredi po sektorima vlasništva.

Zaposlenih u društvenom sektoru privrede ima 35 posto od ukupnog broja zaposlenih u cijeloj jugoslavenskoj privredi u godini 1961. Udio društvenog sektora u zaposlenosti neprekidno se povećavao u razmatranom dvadesetogodišnjem razdoblju. U 1981. godini zaposlenih u društvenom sektoru ima 62 posto od ukupnog broja zaposlenih u cjelokupnoj privredi Jugoslavije. Udio, pak, zaposlenih u privatnom sektoru privrede odgovarajuće se smanjio u tom razdoblju, od 65 posto u 1961. na 38 posto u godini 1981.

OSNOVNA SREDSTVA

U ovom su odjeljku izložene procjene osnovnih sredstava u privredi Jugoslavije prema procijenjenom stanju na početku svake godine u nizu godina od 1961. do 1981. Osnovna sredstva valorizirana su u stalnim cijenama godine 1980. za sve godine razmatranog razdoblja. Obuhvaćena su osnovna sredstva u upotrebi na početku svake godine tog razdoblja. Nisu uključeni nedovršeni objekti (tzv. investicije u toku).

Osnovna sredstva valorizirana su u novoj (tzv. nabavnoj) vrijednosti, a ne po stvarnoj (tzv. nabavnoj) vrijednosti.

U tabeli 5. izložena je nabavna vrijednost osnovnih sredstava na početku godine 1961, 1971. i 1981. i godišnje stope rasta osnovnih sredstava u prosjeku prvog desetljeća i drugog desetljeća razmatranog razdoblja.

Tabela 5.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
KRETANJE OSNOVNIH SREDSTAVA U UPOTREBI
PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

Oblast	Na početku 1961. mil. din.	Stopa % rasta 1961-71.	Na početku 1971. mil. din.	Stopa rasta 1971-81. %	Na početku 1981. mil. din.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	863.760	6,3	1,589.835	7,9	3,387.714
Industrija i rudarstvo	314.052	8,5	711.718	8,4	1,597.584
Poljoprivreda i vodoprivreda	220.099	3,3	303.311	3,9	440.046
Šumarstvo	7.895	7,0	15.565	7,4	31.808
Građevinarstvo	15.971	12,6	52.215	10,4	139.980
Saobraćaj i veze	260.403	3,1	351.721	6,2	642.195
Trgovina	21.999	12,7	72.766	8,8	169.287
Ugostiteljstvo	12.356	16,5	56.886	10,3	151.895
Zanatstvo	10.985	8,8	25.653	10,1	67.388
Ostale djelatnosti	—	—	—	—	147.551
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	664.967	7,4	1,353.214	8,4	3,044.908
Industrija i rudarstvo	314.052	8,5	711.718	8,4	1,597.584
Poljoprivreda i vodoprivreda	27.234	12,3	86.797	6,7	165.501
Šumarstvo	7.895	7,0	15.565	7,4	31.808
Građevinarstvo	15.971	12,6	52.215	10,4	139.980
Saobraćaj i veze	259.605	2,8	341.418	5,9	608.192
Trgovina	21.999	12,7	72.766	8,8	169.287
Ugostiteljstvo	11.765	16,4	53.674	9,7	134.391
Zanatstvo	6.446	11,5	19.061	10,3	50.614
Ostale djelatnosti	—	—	—	—	147.551
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	198.793	1,8	236.621	3,8	342.806
Poljoprivreda	192.865	1,2	216.514	2,4	274.545
Saobraćaj	798	28,8	10.303	12,7	33.983
Ugostiteljstvo	591	18,5	3.212	18,5	17.504
Zanatstvo	4.539	3,8	6.592	9,8	16.774

U razdoblju od 1961. do 1981. godine veličina osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede gotovo se učetvorostručila. Izraženo u postocima, osnovna sredstva bilježe porast od 292 posto. Godišnja stopa rasta u prosjeku cijelog razmatranog razdoblja iznosi 7,1 posto. To je veoma visoka godišnja stopa rasta za razdoblje od dvadeset godina. Ona je omogućila, s jedne strane, znatno povećavanje privrednog potencijala i brzi privredni rast naše zemlje. No, taj krupni porast osnovnih sredstava izazvao je, s druge strane, prekomjerno opterećenje jugoslavenske platne bilance, kako po tekućem računu tako i po računu kapitala. Znatan dio opreme nabavljen je u inozemstvu na kredit. Ti su krediti ugovoreni pretežno po nepovoljnim financijskim uvjetima (kratki rokovi otplate i visoke kamate).

Sa stajališta osnovnih sredstava krupne su oblasti privrede industrija, poljoprivreda i saobraćaj. Brzina porasta osnovnih sredstava u te tri oblasti pokazuje primjetne razlike. Osnovna sredstva industrije i rudarstva upetorostručila su se u tih dvadeset godina. Oblast saobraćaja i veza doživjela je upola sporiji porast u usporedbi s porastom osnovnih sredstava u industriji i rudarstvu. Osnovna sredstva u oblasti saobraćaja i veza povećala su se za dva i pol puta. U usporedbi s oblasti saobraćaja i veza oblast poljoprivrede (uključujući ribarstvo i vodoprivredu) bilježi za petinu sporiji porast. Osnovna sredstva u poljoprivredi, uključivši ribarstvo i vodoprivredu, udvostručila su se u razmatranom dvadesetogodišnjem razdoblju.

Kod tih usporedbi valja pamtiti da u tim procjenama osnovnih sredstava nisu uključene ceste i kolni mostovi, jer se ti objekti u našoj zemlji smatraju općim javnim dobrom, a ne osnovnim sredstvima. Stoga jugoslavenska statistika od korištenja cesta i kolnih mostova ne obračunava društveni proizvod ni narodni dohodak, iako investicije u ceste i kolne mostove svrstava među privredne investicije u oblasti saobraćaja i veza, a ne među izvanprivredne investicije.

No, bez obzira na ta metodološka pitanja valja istaknuti da ceste i kolni mostovi čine razmjerno značajnu veličinu. U proteklih dvadesetak godina među svim saobraćajnim granama najbrže se razvijao cestovni saobraćaj, pa se značajno povećala cestovna mreža u Jugoslaviji, naročito cestama sa suvremenim kolnikom. A zastor takvih cesta obično se gradi od materijala izrađenog od naftnih derivata, pa i to čini ceste veoma skupim objektima.

Iako u ovom radu ceste i kolni mostovi nisu uključeni u osnovna sredstva saobraćaja, u tabeli 6. prikazana je proračunana nabavna vrijednost cesta i kolnih mostova u Jugoslaviji na početku svake godine razdoblja od 1961. do 1981. godine. Procjene vrijednosti cesta i kolnih mostova uzeo sam prema mojem prijašnjem radu o osnovnim sredstvima saobraćaja Jugoslavije[6].

U razdoblju od 1961. do 1981. osnovna sredstva saobraćaja i veza, isključivši ceste i kolne mostove, porasla su za dva i pol puta, kako je naprijed već navedeno. Stopa rasta u godišnjem prosjeku razmatranog razdoblja iznosi 4,6 posto.

U tabeli 6. prikazani su nizovi o kretanju nabavne vrijednosti cesta i kolnih mostova, ostalog saobraćaja i cjelokupnih osnovnih sredstava u privredi Jugoslavije. U posljednjoj koloni te tabele iznesen je udio vrijednosti cesta i kolnih mostova u osnovnim sredstvima cjelokupne privrede (uključivši i ceste i kolne mostove) za svaku godinu razdoblja 1961—1981.

---

[6] Vinski, I.: *Osnovna sredstva saobraćaja Jugoslavije u razdoblju od godine 1961. do 1981,* Ekonomski pregled, Zagreb, broj 1—2/1984, str. 31—46.

Tabela 6.

OSNOVNA SREDSTVA JUGOSLAVIJE U CIJENAMA 1980.

— u milijardama dinara

Na početku godine	Saobraćaj i veze (bez cesta i kolnih mostova)	Ceste i kolni mostovi	UKUPNO Saobraćaj i veze	Cjelokupna privreda (uključivši ceste i kolne mostove)	Udio saobraćaja i veza (%)
1961.	261	150	411	1.014	41
1962.	279	161	440	1.093	40
1963.	287	176	463	1.179	39
1964.	294	194	488	1.261	39
1965.	301	210	511	1.335	38
1966.	311	230	541	1.428	38
1967.	319	249	568	1.516	37
1968.	323	270	601	1.612	37
1969.	341	297	638	1.711	37
1970.	345	341	686	1.841	37
1971.	352	370	722	1.960	37
1972.	361	407	768	2.118	36
1973.	384	436	820	2.271	36
1974.	413	482	895	2.434	36
1975.	440	490	930	2.588	36
1976.	470	524	994	2.850	35
1977.	497	546	1.043	3.046	34
1978.	530	581	1.111	3.273	34
1979.	567	632	1.199	3.539	34
1980.	597	675	1.272	3.781	34
1981.	642	716	1.359	4.104	33

Ceste i kolni mostovi bilježe u tom razdoblju primjetno veći porast u usporedbi sa skupinom osnovnih sredstava saobraćaja i veza, isključivši ceste i kolne mostove. Vrijednost cesta i kolnih mostova porasla je za četiri i tri četvrtine puta u razdoblju od 1961. do 1981. godine. Prosječna godišnja stopa rasta cesta i kolnih mostova u Jugoslaviji iznosi 8,1 posto.

Osnovna sredstva cjelokupne privrede Jugoslavije, uključivši ceste i kolne mostove, porasla su za oko četiri puta od 1961. do 1981. godine. Godišnja stopa rasta iznosi 7,1 posto u prosjeku razmatranog razdoblja.

Iz podataka u tabeli 6. proizlazi da je vrijednost osnovnih sredstava saobraćaja i veza, isključivši ceste i kolne mostove, nadvisila vrijednost cesta i kolnih mostova u 1961. godini za oko tri četvrtine. No, u razdoblju od 1961. do 1981. godine vrijednost cesta i kolnih mostova porasla je za četiri i tri četvrtine puta, znatno brže od porasta osnovnih sredstava saobraćaja i veza, isključivši ceste i kolne mostove, kojih se vrijednost povećala za dva i pol puta. Uslijed toga vrijednost cesta i kolnih mostova nadvisuje u 1981. godini vrijednost osnovnih sredstava saobraćaja i veza, isključivši ceste i kolne mostove, za oko jednu desetinu.

Usporedba brojčanih podataka u tabeli 6. pokazuje da je rast osnovnih sredstava saobraćaja, uključivši ceste i kolne mostove, bio za oko četvrtinu sporiji od rasta osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede. Zbog

toga se snizuje udio saobraćaja i veza u osnovnim sredstvima cijele privrede u razmatranom razdoblju. To se razabire iz podataka u posljednjem stupcu tabele 6. Snižavanje udjela saobraćaja i veza za jednu desetinu nastupilo je u prvom desetljeću razmatranog razdoblja. U drugom desetljeću snizuje se opet za jednu desetinu. Na početku 1961. godine udio osnovnih sredstava saobraćaja i veza u osnovnim sredstvima cijele privrede iznosio je 41 posto, pa se postupno snizuje na 37 posto na početku 1971. godine. Od 1971. do 1981. godine udio se osnovnih sredstava saobraćaja snizuje na 33 posto. To znači da je rast osnovnih sredstava saobraćaja i veza od 1961. do 1981. godine, uključivši ceste i kolne mostove, bio sporiji od rasta osnovnih sredstava cijele privrede za sedminu u prosjeku razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja.

Industrija i saobraćaj izrazito su najveće komponente cjelokupnog fonda osnovnih sredstava jugoslavenske privrede. To vidimo iz postotnog sastava fonda osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede, izloženog u tabeli 7.

Tabela 7.

SASTAV OSNOVNIH SREDSTAVA CIJELE PRIVREDE JUGOSLAVIJE

— u postocima

Na početku godine	Industrija i rudarstvo	Saobraćaj i veze (uključivši ceste i kolne mostove)	Ostale oblasti	Cjelokupna privreda (uključivši ceste i kolne mostove)
1961.	32	41	27	100
1962.	32	40	28	100
1963.	33	39	28	100
1964.	34	39	27	100
1965.	34	38	28	100
1966.	35	38	27	100
1967.	35	37	28	100
1968.	35	37	28	100
1969.	36	37	27	100
1970.	36	37	27	100
1971.	36	37	27	100
1972.	37	36	27	100
1973.	37	36	27	100
1974.	38	36	26	100
1975.	38	36	26	100
1976.	36	35	29	100
1977.	37	34	29	100
1978.	37	34	29	100
1979.	37	34	29	100
1980.	38	34	28	100
1981.	39	33	28	100

U razdoblju od 1961. do 1981. godine osnovna sredstva industrije i rudarstva povisila su svoj udio u osnovnim sredstvima cjelokupne privrede za oko petinu. Udio osnovnih sredstava industrije i rudarstva povisio se od 32 posto

u 1961. na 36 posto u 1971. godini. Povećavanje udjela industrije i rudarstva u tih deset godina uslijedilo je na teret udjela saobraćaja i veza. U istoj relaciji u kojoj se povisio udio industrije i rudarstva snizio se udio saobraćaja i veza, uključivši ceste i kolne mostove, u razdoblju od 1961. do 1971. godine. Poslije godine 1971. nastavlja se povisivanje udjela industrije i rudarstva do svršetka razmatranog razdoblja. I poslije godine 1971. povisivanje udjela industrije i rudarstva znatnim je dijelom bilo na teret udjela saobraćaja i veza. U tom desetljeću udio saobraćaja i veza snizio se od 37 posto na 33 posto. U istom razdoblju spojena skupina »ostale oblasti« doživjela je blagi porast.

Tabela 7. pokazuje da se izrazito najveća osnovna sredstva u jugoslavenskoj privredi nalaze u oblasti industrije i rudarstva i u oblasti saobraćaja i veza. Osnovna sredstva tih dvaju oblasti čine više od 70 posto cjelokupnog fonda osnovnih sredstava privrede Jugoslavije. No, odnos veličina osnovnih sredstava između industrije i saobraćaja mijenja se u toku razmatranog razdoblja u korist prve. U prvoj godini razmatranog razdoblja udio oblasti industrije i rudarstva manji je za oko petinu od udjela oblasti saobraćaja i veza, uključivši ceste i kolne mostove. U posljednjoj, pak, godini tog razdoblja udio industrije i rudarstva nadvisuje udio saobraćaja i veza približno za petinu.

U usporedbi s industrijom, poljoprivredom i saobraćajem, ostale su privredne oblasti manje sa stajališta veličine osnovnih sredstava. Sve te oblasti doživjele su značajan porast osnovnih sredstava u razmatranih dvadeset godina (vidi tabelu 5). Osnovna sredstva ugostiteljstva porasla su gotovo za trinaest puta, prosječna stopa rasta iznosi 13,7 posto godišnje. Trgovina je povećala osnovna sredstva za sedam i pol puta, godišnja stopa rasta iznosi 10,7 posto u prosjeku razmatranog razdoblja. Osnovna sredstva u građevinarstvu porasla su gotovo za devet puta i bilježe prosječnu stopu rasta od 11,5 posto godišnje. Osnovna sredstva zanatstva porasla su za oko šest puta, prosječna stopa rasta iznosi 9,5 posto godišnje.

Poljoprivreda bilježi primjetno sporiji rast osnovnih sredstava u usporedbi s ostalim oblastima narodne privrede.

Osnovna sredstva poljoprivrede, uključivši ribarstvo i vodoprivredu, udvostručila su se u razmatranih dvadeset godina. Prosječna stopa rasta iznosi 3,5 posto godišnje.

Velika je razlika u brzini porasta osnovnih sredstava između društvenog i privatnog sektora privrede. Osnovna sredstva u društvenom sektoru porasla su za četiri i pol puta u razmatranih dvadeset godina, u privatnom sektoru samo za tri četvrtine. Prosječna stopa rasta u prvome iznosi 7,9 posto godišnje, u drugom 2,8 posto. Razmjerno spori rast osnovnih sredstava u privatnom sektoru privrede uvjetovan je malim porastom osnovnih sredstava u privatnom sektoru poljoprivrede u kojem se vrijednost osnovnih sredstava povećala za dvije petine, a prosječna stopa rasta je 1,8 posto godišnje. A glavnina privatnog sektora privrede u Jugoslaviji nalazi se u agraru.

Osnovna sredstva cjelokupne privrede bilježe u drugom desetljeću razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja za četvrtinu brži porast u usporedbi s porastom u prvom desetljeću. Promatrano po krupnim privrednim oblastima sa stajališta osnovnih sredstava, vidimo da u industriji i rudarstvu nema znatnije razlike u brzini porasta osnovnih sredstava između prvog i drugog desetljeća. Oblast poljoprivrede, uključivši vodoprivredu i ribarstvo, doživjela je za petinu

brži porast u drugom desetljeću u usporedbi s prvim. Krupnu razliku na tom polju iskazuje oblast saobraćaja i veza. Osnovna sredstva te oblasti u drugom su desetljeću porasla dva puta brže u usporedbi s prvim.

Neke razmjerno manje privredne oblasti sa stajališta veličine osnovnih sredstava bilježe brži porast osnovnih sredstava u prvom desetljeću u usporedbi s drugim. To su građevinarstvo, trgovina i ugostiteljstvo. Tu pojavu valja, uglavnom, pripisati činjenici da su osnovna sredstva u tim privrednim oblastima bila razmjerno mala oko godine 1961. Prirast osnovnih sredstava u apsolutnim iznosima bio je primjetno veći u drugom desetljeću u usporedbi s prvim. No, niska polazna osnovica, na početku prvog desetljeća, i manje nove investicije u prvom desetljeću u usporedbi s drugim, rezultirale su u višoj stopi rasta u prvom desetljeću u usporedbi sa stopom rasta u drugom.

U tabeli 8. prikazan je rast osnovnih sredstava u četiri petoljeća razmatranog razdoblja u izrazu godišnjih stopa rasta u prosjeku tih petoljeća.

Tabela 8.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
KRETANJE OSNOVNIH SREDSTAVA U UPOTREBI
PO PETOLJEĆIMA

— godišnje stope rasta u postocima

Oblast	1961—1966.	1966—1971.	1971—1976.	1976—1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	6,8	5,8	7,9	7,8
Industrija i rudarstvo	9,5	7,6	7,8	9,0
Poljoprivreda i vodoprivreda	3,3	3,9	2,9	4,7
Šumarstvo	7,7	6,4	8,9	6,0
Građevinarstvo	15,2	10,0	11,0	9,8
Saobraćaj i veze	3,6	2,5	5,9	6,5
Trgovina	13,3	12,2	9,4	8,2
Ugostiteljstvo	19,3	13,8	12,3	8,4
Zanatstvo	11,2	6,5	9,1	11,2
Ostale djelatnosti	—	—	—	7,4
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	8,2	6,5	8,8	8,1
Industrija i rudarstvo	9,5	7,6	7,8	9,0
Poljoprivreda i vodoprivreda	15,3	12,2	6,3	7,1
Šumarstvo	7,7	6,4	8,9	6,0
Građevinarstvo	15,2	10,0	11,0	9,8
Saobraćaj i veze	3,5	2,1	5,7	6,2
Trgovina	13,3	12,2	9,4	8,2
Ugostiteljstvo	19,9	13,0	11,9	7,4
Zanatstvo	15,8	10,4	9,9	10,5
Ostale djelatnosti	—	—	—	7,4
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	1,4	1,2	2,5	5,1
Poljoprivreda i ribarstvo	1,1	1,2	1,3	3,5
Saobraćaj	29,4	29,0	12,9	12,4
Ugostiteljstvo	2,6	36,7	18,7	18,3
Zanatstvo	3,0	4,6	6,4	13,8

Osnovna sredstva cjelokupne jugoslavenske privrede u prvom su petljeću rasla gotovo za petinu brže u usporedbi s drugim. To je znatnim dijelom uvjetovano mjerama ekonomske politike, koncipirane privrednom reformom u sredini desetljeća 1960-ih godina. U trećem i četvrtom petljeću osnovna sredstva cjelokupne privrede rastu gotovo za dvije petine brže u usporedbi s drugim petljećem. Ta je pojava uvjetovana veoma velikim investicijama u osnovna sredstva u gotovo cijelom desetljeću 1970-ih godina. S obzirom na to da se rastući dio investicija financirao inozemnim sredstvima, veoma velike investicije u 1970-im godinama pridonijele su prekomjernom zaduživanju u inozemstvu.

Brzina rasta osnovnih sredstava pojedinih oblasti narodne privrede različita je u četiri petogodišta razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja. Oblast industrije i rudarstva bilježi visoke stope rasta u prvom i u četvrtom petljeću. Više su za petinu u usporedbi s drugim i trećim petogodištem. Poljoprivreda, uključivši vodoprivredu i ribarstvo, u drugom petogodištu bilježi za petinu brži rast u usporedbi s prvim. No, u trećem petogodištu ima za četvrtinu nižu stopu rasta u usporedbi s drugim. U četvrtom, pak, petogodištu osjetno je ubrzan rast osnovnih sredstava u toj privrednoj oblasti. Brži je za tri petine u usporedbi s prethodnim petogodištem. Saobraćaj i veze, uz industriju i poljoprivredu, spadaju među krupne privredne oblasti sa stajališta osnovnih sredstava. Ta oblast bilježi u prvom petogodištu razmjerno nisku stopu rasta osnovnih sredstava, slično kao i oblast poljoprivrede. U drugom petogodištu stopa rasta osnovnih sredstava saobraćaja i veza niža je za trećinu u usporedbi s prvim petogodištem. No, u trećem i četvrtom petogodištu stope rasta približno su dva puta više u usporedbi s prethodna dva petogodišta. Građevinarstvo, trgovina, ugostiteljstvo i zanatstvo pokazuju veoma visoke stope rasta osnovnih sredstava u prvom petogodištu. Tu pojavu valja pripisati razmjerno većem investiranju u te privredne oblasti. U naredna tri petogodišta također su velike investicije u te privredne oblasti. No, stope rasta niže su u usporedbi s prvim petogodištem, s obzirom na to da su osnovna sredstva u tim privrednim oblastima bila razmjerno veća na početku drugog petljeća razmatranog razdoblja.

Osnovna sredstva u društvenom sektoru privrede, uzevši ga u cjelini, pokazuju male razlike u visini stope rasta u prvom, trećem i četvrtom petljeću. U drugom, pak, petljeću stopa rasta je niža gotovo za četvrtinu. Ta je pojava uvjetovana djelovanjem mjera ekonomske politike u drugoj polovici desetljeća 1960-ih godina u sklopu tadašnje privredne reforme.

Osnovna sredstva privatnog sektora privrede, uzevši ga u cjelini, pokazuju niske stope rasta u prvom i u drugom petogodištu. No, u trećem i četvrtom petogodištu stopa rasta osnovnih sredstava primjetno se povisuje, naročito u posljednjem. Ta je pojava uvjetovana rastom osnovnih sredstava u gospodarstvima individualnih poljoprivrednika, budući da ona čine glavninu cijele skupine osnovnih sredstava privatnog sektora privrede. Osnovna sredstva privatnih prijevoznika rastu veoma visokim stopama u prvom i drugom petogodištu. To je uvjetovano razmjerno brzim razvojem privatnog prijevozništva u 1960-im godinama i razmjerno malim osnovnim sredstvima te skupine privrednika prije 1960-ih godina. U trećem i četvrtom petogodištu razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja stope rasta osnovnih sredstava u privatnom sektoru saobraćaja niže su za tri petine u usporedbi s prvim i drugim petogodištem. No, i te stope osiguravaju osjetan porast osnovnih sredstava privatnih prijevoznika, koji su u 1970-im godinama već primjetna veličina u okviru jugoslavenske privrede.

Rast osnovnih sredstava privatnog ugostiteljstva spor je u prvom petljeću, a veoma brz u drugom. Djelatnost privatnih ugostitelja doživjela je znatnu ekspanziju u drugom dijelu desetljeća 1960-ih godina. Stopa rasta osnovnih sredstava privatnog ugostiteljstva izvanredno je visoka u drugom petogodištu, jer je na razmjerno maloj osnovici nastala brza ekspanzija u privatnom ugostiteljstvu. U trećem i četvrtom petogodištu stope rasta su približno upola niže u usporedbi s drugim. No, one također odražavaju daljnju brzu ekspanziju privatnog ugostiteljstva, jer su te stope rasta, iako upola niže, obračunane na već povećanu skupinu osnovnih sredstava u privatnom ugostiteljstvu.

Osnovna sredstva privatnog zanatstva bilježe porast u svakom od razmatrana četiri petljeća. Ta je pojava dijelom uvjetovana općom tendencijom ubrzavanja tzv. male privrede. To se naročito odražava u posljednjem petljeću promatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja.

Razlike u brzini rasta osnovnih sredstava među pojedinim oblastima narodne privrede izazvale su krupne promjene u postotnom sastavu cjelokupnog fonda osnovnih sredstava jugoslavenske privrede u razmatranom razdoblju. U tabeli 9. izložena je struktura osnovnih sredstava u upotrebi u jugoslavenskoj privredi u tom razdoblju, raščlanjenom na petogodišta.

Tabela 9.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI

STRUKTURA OSNOVNIH SREDSTAVA OBRAČUNAVANIH U CIJENAMA 1980.

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industrija i rudarstvo	36,4	41,3	44,7	44,6	47,2
Poljoprivreda i vodoprivreda	25,5	21,6	19,1	15,0	13,0
Šumarstvo	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9
Građevinarstvo	1,8	2,7	3,3	3,8	4,1
Saobraćaj i veze	30,2	25,9	22,1	20,2	19,0
Trgovina	2,5	3,4	4,6	4,9	5,0
Ugostiteljstvo	1,4	2,5	3,6	4,4	4,5
Zanatstvo	1,3	1,6	1,6	1,7	2,0
Ostale djelatnosti	—	—	—	4,4	4,3
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	77,0	82,2	85,1	88,5	89,9
Industrija i rudarstvo	36,4	41,3	44,7	44,6	47,2
Poljoprivreda i vodoprivreda	3,2	4,6	5,5	5,1	4,9
Šumarstvo	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9
Građevinarstvo	1,8	2,7	3,3	3,8	4,1
Saobraćaj i veze	30,1	25,7	21,5	19,4	18,0
Trgovina	2,5	3,4	4,6	4,9	5,0
Ugostiteljstvo	1,3	2,4	3,4	4,0	4,0
Zanatstvo	0,8	1,1	1,1	1,3	1,5
Ostale djelatnosti	—	—	—	4,4	4,3
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	23,0	17,8	14,9	11,5	10,1
Poljoprivreda i ribarstvo	22,3	17,0	13,6	9,9	8,1
Saobraćaj	0,1	0,2	0,6	0,8	1,0
Ugostiteljstvo	0,1	0,1	0,2	0,4	0,5
Zanatstvo	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5

Udio osnovnih sredstava društvenog sektora privrede primjetno se povećao u tih dvadeset godina. U 1961. godini iznosio je 77 posto osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede, u godini 1981. iznosi gotovo 90 posto. Udio osnovnih sredstava u privatnom sektoru privrede znatno se snizio, od 23 posto u 1961. godini na gotovo 10 posto u 1981. Pad udjela privatnog sektora u cjelokupnim osnovnim sredstvima jugoslavenske privrede uglavnom je posljedica snižavanja udjela osnovnih sredstava u privatnom sektoru poljoprivrede u cjelokupnom fondu osnovnih sredstava jugoslavenske privrede od 22 posto u 1961. na 8 posto u 1981. godini. U razmatranom razdoblju najmarkantnija strukturna promjena jest porast udjela osnovnih sredstava industrije i rudarstva za gotovo trećinu, s 36 posto u 1961. na 47 posto u 1981. godini. Udio osnovnih sredstava industrije i rudarstva približava se, dakle, polovici fonda osnovnih sredstava cjelokupne privrede. To pokazuje da je značajno napredovala industrijalizacija Jugoslavije na polju osnovnih sredstava.

U tom razdoblju oblasti poljoprivrede (uključivši vodoprivredu i ribarstvo) i saobraćaja i veza (bez cesta i kolnih mostova) doživjele su znatno snižavanje svojih udjela u cjelokupnom fondu osnovnih sredstava privrede Jugoslavije. Udio poljoprivrede snizio se za polovicu, od gotovo 26 posto u 1961. na 13 posto u 1981. godini. Udio, pak, saobraćaja snizio se za nešto više od jedne trećine. U godini 1961. iznosio je 30 posto, a u 1981. iznosi 19 posto.

Između tri krupne privredne oblasti sa stajališta osnovnih sredstava — industrije, poljoprivrede, saobraćaja — nastupile su krupne promjene u međusobnom odnosu veličina. U godini 1961. osnovna sredstva industrije nadvisila su osnovna sredstva poljoprivrede za dvije petine i osnovna sredstva saobraćaja za jednu petinu. Dvadeset godina poslije osnovna sredstva industrije nadvisuju osnovna sredstva poljoprivrede za oko tri i pol puta i osnovna sredstva saobraćaja za oko dva i pol puta.

Sve manje oblasti narodne privrede sa stajališta osnovnih sredstava doživjele su primjetan porast njihova udjela u fondu osnovnih sredstava cjelokupne jugoslavenske privrede. Udio građevinarstva povisio se u promatranih dvadeset godina za dva i jednu trećinu puta, udio trgovine za dva puta, ugostiteljstva za više od tri puta i zanatstva za jednu polovicu.

Iznimka među manjim oblastima narodne privrede sa stajališta veličine osnovnih sredstava jest šumarstvo, koje ne bilježi bitne promjene svoga udjela u cjelokupnom fondu osnovnih sredstava jugoslavenske privrede u razmatranih dvadeset godina. Pritom valja istaknuti da u osnovnim sredstvima šumarstva nije uključena vrijednost drveta na panju u šumama, jer ima ekonomska obilježja poslovnih zaliha.

DRUŠTVENI PROIZVOD

Na početku ovog odjeljka valja naglasiti da je društveni proizvod u ovom radu obračunan prema koncepciji koju primjenjuje jugoslavenska statistika u proračunu društvenog proizvoda i narodnog dohotka. Stoga nisu u tom proračunu obuhvaćene takozvane nematerijalne usluge (zdravstvo, obrazovanje, znanost, kultura, javna uprava, razonoda itd.). Tu činjenicu valja pamtiti kod međunarodnih usporedbi društvenog proizvoda i srodnih skupina, budući da Statistički ured Ujedinjenih naroda kod obračuna društvenog proizvoda i narodnog dohotka povrh djelatnosti materijalne proizvodnje uključuje i naprijed

navedene nematerijalne usluge. Međunarodne, pak, statistike društvenog proizvoda i narodnog dohotka, koje priređuje Statistički ured Ujedinjenih naroda, pokazuju da se tijekom privrednog rasta nacija postupno povisuje udio nematerijalnih usluga u cjelokupnoj skupini društvenog proizvoda, uključivši i nematerijalne usluge.

U tabeli 10. izloženo je kretanje društvenog proizvoda Jugoslavije u prvom i drugom desetljeću razmatranog razdoblja.

Tabela 10.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980. GODINE

Oblast	1961. mil. din.	Stopa rasta 1961—1971. (%)	1971. mil. din.	Stopa rasta 1971—1981. (%)	1981. mil. din.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	486.293	6,6	919.984	5,5	1,574.367
Industrija i rudarstvo	143.071	8,4	319.893	6,6	607.536
Poljoprivreda i vodoprivreda	119.083	2,5	152.464	2,5	195.902
Šumarstvo	12.213	1,7	14.483	1,6	16.965
Građevinarstvo	53.414	6,3	98.079	4,3	156.811
Saobraćaj i veze	36.924	7,6	74.617	5,5	126.952
Trgovina	81.652	8,9	190.936	4,2	287.886
Ugostiteljstvo	18.995	6,1	34.246	3,7	49.289
Zanatstvo	20.941	5,3	35.266	5,6	60.865
Ostale djelatnosti	—		—		72.161
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	373.318	7,5	768.375	6,0	1.380.266
Industrija i rudarstvo	143.071	8,4	319.893	6,6	607.536
Poljoprivreda i vodoprivreda	17.630	7,8	37.408	4,2	56.477
Šumarstvo	12.213	1,7	14.483	1,6	16.965
Građevinarstvo	49.692	5,6	85.965	5,0	139.555
Saobraćaj i veze	36.594	6,7	69.748	5,4	118.509
Trgovina	81.652	8,9	190,936	4,2	287.886
Ugostiteljstvo	18.335	5,1	30.128	3,7	43.436
Zanatstvo	12.131	5,0	19,814	6,7	37,741
Ostale djelatnosti	—		—		72.161
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	114.975	2,8	151.609	2,5	194.101
Poljoprivreda i ribarstvo	101.453	1,3	115.056	1,9	139.425
Građevinarstvo	3.722	12,5	12.114	3,6	17.256
Saobraćaj	330	30,9	4.869	5,7	8.443
Ugostiteljstvo	660	20,1	4.118	3,6	5.853
Zanatstvo	8.810	5,8	15.452	4,1	23.124

Društveni proizvod cjelokupne jugoslavenske privrede porastao je u razdoblju od 1961. do 1981. godine za tri i jednu šestinu puta. Krupne privredne oblasti, sa stajališta društvenog proizvoda, jesu industrija i rudarstvo, po-

ljoprivreda (uključivši vodoprivredu i ribarstvo) i trgovina. Među njima najbrži porast doživjela je industrija i rudarstvo. Društveni proizvod te privredne oblasti povećao se u razmatranih dvadeset godina za četiri i jednu trećinu puta. Industrija i rudarstvo bilježe, zapravo, najbrži porast društvenog proizvoda ne samo među krupnim privrednim oblastima nego i među svim oblastima privrede.

Društveni proizvod poljoprivrede, uključivši vodoprivredu i ribarstvo, porastao je za oko dvije trećine. To je najsporiji porast društvenog proizvoda među svim privrednim oblastima, osim šumarstva, koje je ostvarilo porast od jedne trećine u tom dvadesetogodišnjem razdoblju.

Društveni proizvod trgovine povećao se u tom razdoblju za tri i pol puta.

Među manjim oblastima privrede, sa stajališta društvenog proizvoda, oblast saobraćaja i veza doživjela je porast za gotovo tri i pol puta. Oblasti građevinarstva i zanatstva gotovo su utrostručile društveni proizvod, a društveni proizvod ugostiteljstva povećao se za dva i pol puta.

Velika je razlika u brzini rasta društvenog proizvoda među društvenim i privatnim sektorom privrede. Prvi je doživio porast za tri i dvije trećine puta, drugi samo za dvije trećine. Krupna razlika između porasta društvenog i privatnog sektora uvjetovana je sporim rastom društvenog proizvoda u individualnom sektoru poljoprivrede, koji čini glavninu društvenog proizvoda cijelog privatnog sektora jugoslavenske privrede. Društveni proizvod privatnog sektora poljoprivrede porastao je u tom dvadesetogodišnjem razdoblju samo za oko dvije petine. Nepoljoprivredne, pak, djelatnosti u privatnom sektoru privrede bilježe brzi porast u tom razdoblju.

U društvenom sektoru privrede sve oblasti bilježe visoke stope rasta. Iznimka je šumarstvo sa stopom rasta društvenog proizvoda od jedan i dvije trećine jednog postotka godišnje. Najmarkantniji je brzi porast industrije i rudarstva s godišnjom stopom rasta od 7,5 posto u prosjeku razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja.

Za razliku od sporog rasta društvenog proizvoda individualnog sektora poljoprivrede, društveni sektor poljoprivrede, uključivši vodoprivredu i ribarstvo, bilježi značajan porast, koji u godišnjem prosjeku cijelog dvadesetogodišnjeg razdoblja iznosi 6 posto. Društveni sektor poljoprivrede čini jednu četvrtinu društvenog proizvoda cjelokupne jugoslavenske poljoprivrede u 1981. godini. Dvadeset godina prije društveni sektor sudjelovao je samo s jednom sedminom u ukupnom društvenom proizvodu jugoslavenske poljoprivrede.

U prvom desetljeću promatranog razdoblja rast društvenog proizvoda cjelokupne privrede bio je za jednu petinu brži u usporedbi s rastom u drugom desetljeću. Sve oblasti narodne privrede doživjele su primjetno brži porast društvenog proizvoda u prvom desetljeću u usporedbi s drugim. Iznimke su poljoprivreda i zanatstvo. Poljoprivreda bilježi istu stopu rasta u oba promatrana desetljeća, a zanatstvo ima nešto višu stopu rasta u drugom desetljeću u usporedbi s prvim.

Usporavanje privrednog rasta u drugom desetljeću znatnim je dijelom uvjetovano naprijed već raspravljenim razvojnim problemima jugoslavenske privrede, koji su se očitovali u oštrom obliku u posljednjim godinama razmatranog razdoblja. Tu pojavu možemo bolje razabrati ako to dvadesetogodišnje razdoblje podijelimo na četiri petoljeća. Ti su proračuni prikazani u tabeli 11.

Tabela 11.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
KRETANJE DRUŠTVENOG PROIZVODA PO PETOLJEĆIMA

— godišnje stope rasta u postocima

Oblast	1961—1966.	1966—1971.	1971—1976.	1976—1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7,3	5,9	5,9	5,1
Industrija i rudarstvo	10,3	6,5	7,1	6,9
Poljoprivreda i vodoprivreda	2,8	1,0	3,3	1,3
Šumarstvo	2,9	0,5	2,7	2,2
Građevinarstvo	5,8	6,7	4,6	5,0
Saobraćaj i veze	6,5	8,1	5,8	5,1
Trgovina	8,8	9,0	3,9	4,5
Ugostiteljstvo	5,9	6,2	3,2	4,2
Zanatstvo	5,1	5,6	6,6	4.7
Ostale djelatnosti	—		—	6,4
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	8,2	6,8	6,4	5,6
Industrija i rudarstvo	10,3	6,5	7,1	6,9
Poljoprivreda i vodoprivreda	10,8	4,9	5,0	3,5
Šumarstvo	2,9	0,5	2,7	2,2
Građevinarstvo	4,8	6,5	4,6	5,3
Saobraćaj i veze	5,8	7,5	5,9	5,0
Trgovina	8,8	9,0	3,9	4,5
Ugostiteljstvo	4,7	5,5	3,3	4,2
Zanatstvo	5,5	4,5	8,4	4,9
Ostale djelatnosti	—	—	—	6,4
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	3,9	1,8	3,1	1,9
Poljoprivreda i ribarstvo	2,7	—0,1	2,8	1,1
Građevinarstvo	16,7	8,5	4,5	2,7
Saobraćaj	43,9	19,0	4,3	7,0
Ugostiteljstvo	28,0	12,6	2,3	4,8
Zanatstvo	4,5	7,1	4,0	4,2

Stopa rasta cjelokupnog društvenog proizvoda u prosjeku razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja iznosi 6 posto. No, razlike u godišnjim stopama rasta znatne su po petogodištima. Najvišu stopu rasta bilježi prvo petogodište, iznosila je 7,3 posto godišnje. U tom razdoblju jugoslavenska je privreda doživjela veoma brzi rast s obilježjima takozvane pregrijane ekspanzije. Za usklađivanje naraslih disproporcija izvedena je privredna reforma sredinom desetljeća 1960-ih godina. U naredna dva petoljeća godišnja stopa rasta iznosila je gotovo 6 posto. No, u četvrtom petoljeću stopa rasta snizila se gotovo za jednu šestinu, pa iznosi 5,1 posto. Usporavanje ritma rasta jugoslavenske privrede uvjetovano je brojnim činiteljima, koji su prekomjerno iscrpljivali jugoslavensku privredu, o čemu je već bilo riječi u ovom radu. U posljednjim godinama razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja nastupa primjetno snižavanje privrednog rasta. Iz brojčanog materijala, izloženog u tabelarnom dijelu, možemo razabrati da godišnja stopa rasta cjelokupnog realnog društvenog

proizvoda u godini 1980. iznosi 2 posto, a u godini 1981. samo 1 posto. Nepovoljna se tendencija nastavlja i u naredne dvije godine.

Rast društvenog proizvoda po petoljećima otkriva značajne razlike među privrednim oblastima. Stopa rasta društvenog proizvoda industrije i rudarstva u drugom je petogodištu za dvije petine niža u usporedbi s prvim. U trećem petogodištu oblast industrije i rudarstva bilježi povišenje stope rasta. Viša je za desetinu u usporedbi s drugim petoljećem. No, u četvrtom petoljeću nastupa snižavanje stope rasta zbog primjetnog smanjivanja stope rasta u posljednje dvije godine tog petoljeća.

Poljoprivreda bilježi znatna kolebanja stope rasta društvenog proizvoda u razmatranom dvadesetogodišnjem razdoblju. U drugom petogodištu stopa rasta bila je gotovo za dvije trećine niža u usporedbi s prvim. U trećem petogodištu stopa rasta društvenog proizvoda poljoprivrede primjetno je viša. Tri puta je veća u usporedbi s drugim petogodištem. No, u četvrtom petogodištu snizuje se stopa gotovo za polovicu.

Građevinarstvo je ostvarilo visoke stope rasta u prvom i naročito u drugom petogodištu, a u trećem i četvrtom nastupa primjetno snižavanje stope rasta. Slična kretanja, iako ne istovjetna, bilježe saobraćaj i veze, trgovina, pa i ugostiteljstvo.

Razlike u brzini rasta među privrednim oblastima uvjetovale su primjetne promjene u postotnom sastavu društvenog proizvoda cjelokupne jugoslavenske privrede. U tabeli 12. prikazana je struktura cjelokupnog društvenog proizvoda po privrednim oblastima.

Najkrupnija promjena u postotnom sastavu cjelokupnog društvenog proizvoda jugoslavenske privrede u razmatranom dvadesetogodišnjem razdoblju jest povećavanje udjela industrije i rudarstva za trećinu i smanjivanje udjela poljoprivrede, uključivši vodoprivredu i ribarstvo, za polovicu. Promjene udjela ostalih privrednih oblasti u sveukupnom društvenom proizvodu privrede Jugoslavije kretale su se u užim okvirima. Iznimka je šumarstvo. Udio te oblasti u posljednjem petoljeću manji je za tri petine u usporedbi s prvim.

U promatranom razdoblju primjetno su se izmijenili udjeli društvenog i privatnog sektora u društvenom proizvodu cjelokupne jugoslavenske privrede.

Doprinos društvenog sektora stvaranju cjelokupnog društvenog proizvoda povećao se za oko jednu sedminu. U 1961. godini društveni sektor sudjelovao je sa 76 posto u stvaranju cjelokupnog jugoslavenskog društvenog proizvoda, u godini 1981. sudjeluje s 88 posto.

Udio privatnog sektora prepolovio se u razmatranih dvadeset godina. Godine 1961. iznosio je 24 posto, u 1981. iznosi 12 posto. Ta je pojava uvjetovana oštrim snižavanjem udjela individualne poljoprivrede i blagim snižavanjem udjela privatnog zanatstva. Udio privatnog sektora poljoprivrede snizio se od 21 posto u 1961. na 9 posto u 1981. godini, udio privatnog zanatstva od 1,8 posto na 1,5 posto. Ostale djelatnosti privatnog sektora privrede povisile su svoje udjele u cjelokupnom društvenom proizvodu jugoslavenske privrede. Pritom valja pamtiti da je djelatnost privatnih prijevoznika i ugostiteljstva bila mala oko godine 1961, pa učetvorostručenje udjela tih djelatnosti privatnog sektora ne bismo smjeli tumačiti u tom smislu kao da privatni sektor prijevozništva i ugostiteljstva zauzima neko dominantno mjesto u ekonomskoj strukturi Jugoslavije oko godine 1981. Udio društvenog proizvoda privatne

Tabela 12.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
STRUKTURA DRUŠTVENOG PROIZVODA

— u postocima

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industrija i rudarstvo	29,4	33,9	34,8	35,5	38,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	24,5	21,0	16,6	14,7	12,4
Šumarstvo	2,5	2,0	1,6	1,2	1,1
Građevinarstvo	11,0	10,2	10,6	10,0	9,9
Saobraćaj i veze	7,6	7,3	8,1	8,1	8,1
Trgovina	16,8	18,0	20,8	18,9	18,3
Ugostiteljstvo	3,9	3,7	3,7	3,3	3,1
Zanatstvo	4,3	3,9	3,8	4,0	3,9
Ostale djelatnosti	—	—	—	4,3	4,6
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	76,3	80,0	83,7	85,6	87,7
Industrija i rudarstvo	29,4	33,9	34,8	35,5	38,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	3,6	4,3	4,1	3,9	3,6
Šumarstvo	2,5	2,0	1,6	1,2	1,1
Građevinarstvo	10,2	9,1	9,3	8,8	8,8
Saobraćaj i veze	7,5	7,0	7,6	7,6	7,6
Trgovina	16,8	18,0	20,8	18,9	18,3
Ugostiteljstvo	3,8	3,4	3,3	2,9	2,7
Zanatstvo	2,5	2,3	2,2	2,5	2,4
Ostale djelatnosti	—	—	—	4,3	4,6
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	23,7	20,0	16,3	14,4	12,3
Poljoprivreda i ribarstvo	20,9	16,7	12,5	10,8	8,8
Građevinarstvo	0,8	1,1	1,3	1,2	1,1
Saobraćaj	0,1	0,3	0,5	0,5	0,5
Ugostiteljstvo	0,1	0,3	0,4	0,4	0,4
Zanatstvo	1,8	1,6	1,6	1,5	1,5

građevinske djelatnosti primjetno se povisio u prvoj polovici razmatranog razdoblja. Nakon toga snizuje se udio privatnog građevinarstva zbog raznih ograničavajućih činitelja.

Strukturne promjene u društvenom proizvodu cjelokupne jugoslavenske privrede, izložene u tabeli 12, uvjetovane su privrednim rastom i ekonomskom politikom Jugoslavije. Tijekom razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja Jugoslavija je u svjetskim razmjerima od ekonomski slabo razvijene zemlje postala privredno srednje razvijena.

INTENZITET KAPITALA

Intenzitet kapitala je indikator opremljenosti živog rada kapitalnim dobrima. U praksi ga izražavamo kao odnos između veličine osnovnih sredstava i broja zaposlenih, dakle kao osnovna sredstva po jednom zaposlenom u prosjeku. Kod proračuna intenziteta kapitala valjalo bi u načelu uključiti i poslovne (obrtne) zalihe, a ne samo osnovna sredstva. No, poslovne zalihe mogu znatno kolebati od godine do godine zbog poslovne politike privrednih organizacija i uslijed ekonomske politike države. Stoga u većini zemalja kod proračuna intenziteta kapitala isključuju poslovne zalihe.

Veličinu osnovnih sredstava po jednom zaposlenom u prosjeku proračunao sam iz brojčanog materijala, izloženog u tabelarnom prikazu. U tabeli 13.

Tabela 13.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI

OSNOVNA SREDSTVA PO ZAPOSLENOM OBRAČUNANA U CIJENAMA 1980.

— u tisućama dinara

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	123	168	222	319	435
Industrija i rudarstvo	276	360	461	542	699
Poljoprivreda i vodoprivreda	47	60	78	112	171
Šumarstvo	117	155	250	362	490
Građevinarstvo	53	112	141	168	215
Saobraćaj i veze	1.024	881	818	917	1.069
Trgovina	107	154	189	237	279
Ugostiteljstvo	168	294	429	479	558
Zanatstvo	35	57	69	116	149
Ostale djelatnosti	—	—	—	799	731
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	270	342	418	521	633
Industrija i rudarstvo	276	360	461	542	699
Poljoprivreda i vodoprivreda	102	168	298	579	696
Šumarstvo	117	155	250	362	490
Građevinarstvo	53	112	141	168	215
Saobraćaj i veze	1.054	1.034	1.086	1.248	1.470
Trgovina	107	154	189	237	279
Ugostiteljstvo	176	353	556	570	668
Zanatstvo	37	81	108	276	341
Ostale djelatnosti	—	—	—	799	731
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	44	50	60	80	118
Poljoprivreda i ribarstvo	44	51	60	79	117
Saobraćaj	100	53	90	125	182
Ugostiteljstvo	85	35	89	161	247
Zanatstvo	32	33	34	39	55

iznesen je pregled intenziteta kapitala po privrednim oblastima u godinama 1961, 1966, 1971, 1976. i 1981. Tabela 14. prikazuje, pak, usporednu razinu intenziteta kapitala po oblastima privrede. Izražena je indeksnim brojevima na temelju prosječne veličine osnovnih sredstava po jednom zaposlenom u cjelokupnoj privredi Jugoslavije u naprijed navedenim godinama.

Podaci u tabeli 13. pokazuju da je vrijednost osnovnih sredstava u upotrebi po zaposlenom porasla za tri i pol puta. U 1961. iznosila je 123 tisuće dinara, a u 1981. godini iznosi 435 tisuća. Dakle, intenzitet kapitala u jugoslavenskoj privredi, uzevši je u cjelini, bilježi doista krupan porast u razmatranih dvadeset godina. Stopa rasta intenziteta kapitala u godišnjem prosjeku od 1961. do 1981. godine iznosi 6,5 posto. U prvom petogodištu tog razdoblja stopa rasta intenziteta kapitala iznosila je 6,4 posto godišnje. U drugom petogodištu snizila se na 5,7 posto, budući da je mjerama privredne reforme, počevši od sredine desetljeća 1960-ih godina, jače smanjeno investiranje u osnovna sredstva u usporedbi s kretanjem broja zaposlenih. U trećem petogodištu povisuje se stopa rasta intenziteta kapitala na 7,5 posto godišnje, a u četvrtom se smanjuje na 6,4 posto. Sniženje stope porasta intenziteta kapitala u četvrtom petoljeću uvjetovano je mjerama stabilizacijskog programa jugoslavenske privrede, usmjerenog, među ostalim, na usklađivanje investicija sa stvarnom ekonomskom snagom zemlje.

Promatrano po privrednim oblastima, otkrivamo primjetne razlike u kretanju intenziteta kapitala u tih dvadeset godina.

Vrijednost osnovnih sredstava po zaposlenom u industriji i rudarstvu povećala se dva i pol puta, u poljoprivredi (uključivši vodoprivredu i ribarstvo) tri i pol puta. Pritom valja pamtiti da je intenzitet kapitala u jugoslavenskoj poljoprivredi bio izrazito nizak na početku razmatranog razdoblja, za razliku od industrije i rudarstva. Oblast saobraćaja i veza bilježi manje promjene intenziteta kapitala u tom razdoblju. One su prvenstveno uvjetovane promjenama u strukturi saobraćaja, dakle promjenom odnosa među saobraćajnim granama u tom razdoblju, bržim razvojem većine drugih saobraćajnih grana u usporedbi sa željezničkim saobraćajem, kojega je karakteristika visoki intenzitet kapitala (razmjerno malo zaposlenih a veoma velika osnovna sredstva). Također treba pamtiti da kod proračuna intenziteta kapitala u saobraćaju nije obračunana vrijednost cesta i kolnih mostova. U razmatranih dvadeset godina u Jugoslaviji je mnogo investirano u izgradnju suvremene cestovne mreže, pa se vrijednost cesta i kolnih mostova povećala za četiri i tri četvrtine puta, što je prikazano naprijed u tabeli 6. Ako bi ceste i kolne mostove obračunali kao osnovna sredstva, intenzitet kapitala oblasti saobraćaja i veza bilježio bi krupan porast u tom razdoblju.

Intenzitet kapitala u građevinarstvu povećao se za četiri puta zbog veće mehanizacije procesa građenja primjenom strojeva i druge opreme. Ugostiteljstvo je doživjelo porast intenziteta kapitala za tri i jednu trećinu puta, prvenstveno zbog velike izgradnje hotela. Trgovina bilježi porast intenziteta kapitala za dva i tri petine puta, naročito zbog izgradnje modernih trgovina, skladišta i dr.

U društvenom sektoru privrede, uzevši ga u cjelini, intenzitet kapitala povećao se za dva i jednu trećinu puta, u privatnom sektoru privrede za dva i dvije trećine puta. Pritom valja istaknuti činjenicu da je vrijednost osnovnih sredstava po zaposlenom u društvenom sektoru privrede približno šest puta veća u usporedbi s privatnim sektorom. To razabiremo iz usporedne razine intenziteta kapitala, izložene u tabeli 14.

Tabela 14.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
USPOREDNA RAZINA INTENZITETA KAPITALA

— Indeks (sveukupna privreda = 100)

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	100	100	100	100	100
Industrija i rudarstvo	224	214	208	170	161
Poljoprivreda i vodoprivreda	36	36	35	35	44
Šumarstvo	95	92	113	113	113
Građevinarstvo	43	67	64	53	49
Saobraćaj i veze	833	524	368	292	246
Trgovina	87	92	85	74	64
Ugostiteljstvo	137	175	193	150	128
Zanatstvo	28	34	24	36	34
Ostale djelatnosti	—	—	—	250	168
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	220	204	188	163	146
Industrija i rudarstvo	224	214	208	170	161
Poljoprivreda i vodoprivreda	98	100	134	182	160
Šumarstvo	95	92	113	113	113
Građevinarstvo	43	67	64	53	49
Saobraćaj i veze	857	615	489	391	338
Trgovina	87	92	85	74	64
Ugostiteljstvo	143	210	250	179	154
Zanatstvo	30	48	49	86	78
Ostale djelatnosti	—	—	—	250	168
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	36	30	27	25	27
Poljoprivreda i ribarstvo	36	30	27	25	27
Saobraćaj	81	32	41	39	42
Ugostiteljstvo	69	21	40	50	57
Zanatstvo	26	20	15	12	13

Indeksni brojevi u tabeli pokazuju da je intenzitet kapitala u industriji i rudarstvu u 1961. bio za dva i jednu četvrtinu puta viši od prosječnog intenziteta cjelokupne privrede. U razmatranih dvadeset godina intenzitet kapitala industrije i rudarstva nešto je sporije rastao u usporedbi s intenzitetom kapitala cjelokupne jugoslavenske privrede, pa u 1981. godini industrija i rudarstvo nadvisuje za tri petine intenzitet kapitala cjelokupne privrede.

Izrazito nizak intenzitet kapitala je u poljoprivredi. U 1961. godini bio je gotovo za dvije trećine niži od prosjeka cijele privrede, u 1981. niži je za nešto više od polovice. Intenzitet kapitala u industriji i rudarstvu bio je za šest i jednu petinu puta viši u usporedbi s poljoprivredom (uključivši vodoprivredu i ribarstvo). U 1981. viši je za tri i dvije trećine puta. Najniži intenzitet kapitala ima zanatstvo. Niži je približno za jednu petinu u usporedbi s poljoprivredom i za četiri petine u usporedbi s industrijom i rudarstvom.

Izrazito visok intenzitet kapitala ima oblast saobraćaja i veza u usporedbi s prosječnim intenzitetom kapitala cjelokupne privrede. No, tijekom razmatranog razdoblja ta se razlika bitno snizila zbog naprijed raspravljenih promjena među granama saobraćaja, nastalih u tom razdoblju.

Intenzitet kapitala u građevinarstvu približan je polovici intenziteta kapitala za privredu u cjelini. U ugostiteljstvu je nešto viši, a u trgovini je nešto niži od prosjeka za cijelu privredu. Grubo računano, intenzitet kapitala u ugostiteljstvu približno je dvostruko viši u usporedbi s trgovinom.

PROIZVODNOST RADA

Proizvodnost rada u ovom istraživanju obračunana je kao odnos između društvenog proizvoda i broja zaposlenih. Neki autori umjesto društvenog proizvoda uzimaju narodni dohodak, pa proizvodnost rada izražavaju kao netto proizvod po zaposlenom. U ovom radu uzeo sam društveni proizvod po zaposlenom a ne narodni dohodak zbog toga što društveni proizvod možemo u praksi točnije obračunati u usporedbi s obračunom narodnog dohotka. Društveni proizvod predstavlja cjelokupnost proizvodnih ili potrošenih dobara i proizvodnih usluga finalne (krajnje) namjene. Izračunavamo ga na taj način da od ukupne vrijednosti proizvedenih dobara i proizvodnih usluga odbijemo vrijednost potrošenog materijala i usluga, što možemo izračunati prilično točno. No, to nije slučaj s amortizacijom. U načelu, amortizaciju treba shvatiti kao sniženje vrijednosti ekonomskih usluga, koje daju osnovna sredstva uslijed djelovanja procesa fizičkog dotrajavanja i ekonomskog zastarijevanja. Iz prakse znademo da je veoma teško utvrditi koliko iznosi fizičko dotrajavanje, a naročito ekonomsko zastarijevanje osnovnih sredstava. Računovodstvena praksa obračuna amortizacije predstavlja samo računske konstrukcije u većoj ili manjoj mjeri. Zbog poteškoća utvrđivanja ekonomske amortizacije bolje je baratati društvenim proizvodom, a ne narodnim dohotkom, pa u većini istraživanja na tom polju u svijetu primjenjuju društveni proizvod kao čvršću veličinu od narodnog dohotka.

U tabeli 15. prikazana je proizvodnost rada po privrednim oblastima u smislu društvenog proizvoda po jednom zaposlenom u prosjeku. Tabela 16. sadrži usporednu razinu proizvodnosti rada po privrednim oblastima, izraženu indeksnim brojevima u relaciji s društvenim proizvodom po zaposlenom u cjelokupnoj privredi Jugoslavije.

Kod proračuna proizvodnosti rada u tabelama 15. i 16. isključeno je privatno građevinarstvo. To je učinjeno zbog toga što privatne građevinske poduzetnike i osobe koje oni zapošljavaju ne iskazujemo u tom radu u oblasti građevinarstva, već u oblasti zanatstva.

Društveni proizvod po zaposlenom, na bazi obračuna u stalnim cijenama 1980. godine, približno se utrostručio u razmatranih dvadeset godina, što pokazuju podaci u prvoj alineji tabele 15. Godišnja stopa rasta proizvodnosti rada u prosjeku tog dvadesetogodišnjeg razdoblja iznosi 5,5 posto godišnje. U prvom petoljeću iznosila je 7 posto, u drugom i trećem petogodištu snizila se na 5,6 posto i u četvrtom na 4 posto godišnje.

Navedeni indikatori o proizvodnosti rada vrijede za cjelokupnu privredu Jugoslavije. Promatrano po privrednim oblastima, vidimo znatne razlike u kretanju proizvodnosti rada. U industriji i rudarstvu proizvodnost rada se udvostručila, u poljoprivredi se utrostručila. No, kod kretanja proizvodnosti rada u poljoprivredi valja pamtiti naprijed raspravljenu pojavu da je u

Tabela 15.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
DRUŠTVENI PROIZVOD PO ZAPOSLENOM

— u tisućama dinara

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	69	97	128	168	204
Industrija i rudarstvo	126	170	207	228	266
Poljoprivreda i vodoprivreda	25	33	39	58	76
Šumarstvo	181	192	232	231	261
Građevinarstvo	161	216	232	206	214
Saobraćaj i veze	145	144	174	193	211
Trgovina	396	465	496	480	475
Ugostiteljstvo	256	249	258	189	181
Zanatstvo	66	82	95	142	134
Ostale djelatnosti	—	—	—	410	357
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	151	191	237	265	287
Industrija i rudarstvo	126	170	207	228	266
Poljoprivreda i vodoprivreda	66	89	129	235	237
Šumarstvo	181	192	232	237	261
Građevinarstvo	161	216	232	206	214
Saobraćaj i veze	149	163	222	258	286
Trgovina	396	465	496	480	475
Ugostiteljstvo	275	279	312	215	216
Zanatstvo	69	96	112	267	254
Ostale djelatnosti	—	—	—	410	357
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	25	33	39	53	67
Poljoprivreda i ribarstvo	23	29	32	45	60
Saobraćaj	38	37	42	40	45
Ugostiteljstvo	94	119	114	98	116
Zanatstvo	62	68	80	82	76

razmatranom razdoblju znatan broj poljoprivrednika, koji su u većini slučajeva bili prekobrojni u poljoprivrednoj proizvodnji, napustio poljoprivredu i zaposlio se u nepoljoprivrednim djelatnostima u zemlji ili u inozemstvu. To je u znatnoj mjeri utjecalo na razmjerno visoku stopu rasta društvenog proizvoda po zaposlenom u poljoprivredi, koja u godišnjem prosjeku tog dvadesetogodišnjeg razdoblja iznosi 3,8 posto. Za polovicu je viša od stope rasta proizvodnosti rada u industriji i rudarstvu, koja iznosi 2,5 posto.

Među privrednim oblastima ima krupnih razlika u razini proizvodnosti rada. To pokazuje usporedba indeksnih brojeva u tabeli 16. U usporedbi s razinom proizvodnosti rada u prosjeku cijele jugoslavenske privrede, industrija i rudarstvo ima približno za polovicu višu razinu, a poljoprivreda za dvije trećine nižu razinu u usporedbi s jugoslavenskim prosjekom. No, razina industrije i rudarstva pokazuje opadajuću tendenciju prema prosječnoj razini cjelokupne privrede, dok razina proizvodnosti rada u poljoprivredi ne pokazuje znatnije promjene u usporedbi s jugoslavenskim prosjekom.

Raspon u razini proizvodnosti rada između industrije i poljoprivrede nešto se smanjio u razmatranih dvadeset godina. U 1961. godini razina proizvodnosti

Tabela 16.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
USPOREDNA RAZINA PROIZVODNOSTI RADA

— Indeks (sveukupna privreda = 100)

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	100	100	100	100	100
Industrija i rudarstvo	183	175	162	136	130
Poljoprivreda i vodoprivreda	36	34	30	35	37
Šumarstvo	262	198	181	138	128
Građevinarstvo	233	223	181	123	105
Saobraćaj i veze	210	148	136	115	103
Trgovina	574	494	388	286	233
Ugostiteljstvo	371	257	202	113	89
Zanatstvo	96	85	74	85	66
Ostale djelatnosti	—	—	—	244	175
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	219	197	185	158	141
Industrija i rudarstvo	183	175	162	136	130
Poljoprivreda i vodoprivreda	96	92	101	140	116
Šumarstvo	262	198	181	138	128
Građevinarstvo	233	223	181	123	105
Saobraćaj i veze	216	168	173	154	140
Trgovina	574	494	388	286	233
Ugostiteljstvo	399	288	244	128	106
Zanatstvo	100	99	88	159	125
Ostale djelatnosti	—	—	—	244	175
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	36	34	30	32	33
Poljoprivreda i ribarstvo	33	30	25	27	29
Saobraćaj	55	38	33	24	22
Ugostiteljstvo	136	115	89	58	57
Zanatstvo	90	70	63	49	37

rada u industriji nadvisila je razinu proizvodnosti rada u poljoprivredi za pet puta, u 1981. nadvisuje ju za tri i pol puta.

Sve ostale privredne oblasti bilježe opadajuću tendenciju razine proizvodnosti rada u usporedbi s razinom za cjelokupnu privredu u tih dvadeset godina.

Najvišu proizvodnost rada ostvaruju u trgovini, što je uvjetovano znatnom koncentracijom akumulacije u toj oblasti. Na početku razmatranog razdoblja društveni proizvod po zaposlenom u trgovini nadvisio je prosječnu jugoslavensku razinu za pet i tri četvrtine puta, na svršetku tog razdoblja za dva i jednu trećinu puta.

Razina proizvodnosti rada u građevinarstvu i saobraćaju i vezama u 1961. bila je dva i jednu trećinu, odnosno dvostruko viša od prosječne razine cjelokupne privrede, a u 1981. gotovo su se izjednačile s veličinom društvenog proizvoda po zaposlenom u cijeloj jugoslavenskoj privredi. Razina proizvodnosti rada u ugostiteljstvu u 1961. godini bila je za tri i tri četvrtine puta viša od proizvodnosti rada u prosjeku cijele privrede. No, tijekom tih dvadeset

godina razlika se brzo smanjivala, pa ugostiteljstvo bilježi u 1981. godini za jednu desetinu nižu razinu proizvodnosti rada od prosjeka cijele privrede.

Društveni sektor privrede imao je šest puta višu razinu proizvodnosti rada od privatnog sektora u godini 1961. Dvadeset godina poslije razina proizvodnosti rada društvenog sektora nadvisuje privatni sektor oko četiri puta. Smanjivanje raspona razine proizvodnosti rada između društvenog i privatnog sektora privrede znatnim je dijelom uvjetovano naprijed raspravljenim prijelazom brojnih poljoprivrednika u nepoljoprivredne djelatnosti. U brojčanom izrazu to se odrazilo u povisivanju proizvodnosti rada u privatnom sektoru poljoprivrede. No, pritom valja pamtiti da je znatan dio tih osoba bio, zapravo, prekobrojan u poljoprivredi u uvjetima tadašnje tehnologije poljoprivredne proizvodnje.

KAPITALNI KOEFICIJENTI

U ovom su odjeljku izloženi prosječni i granični kapitalni koeficijenti u jugoslavenskoj privredi, raščlanjenoj po oblastima narodne privrede i po sektoru vlasništva.

Prosječni i granični kapitalni koeficijenti obračunani su na brutto osnovicu kao odnos između nabavne vrijednosti osnovnih sredstava i društvenog proizvoda, odnosno kao odnos između prirasta osnovnih sredstava i prirasta društvenog proizvoda u razmatranom razdoblju.

U ovom radu baratamo istodobnim, a ne vremenski razmaknutim kapitalnim koeficijentima. S obzirom na to da su u tom radu prikazana samo osnovna sredstva u upotrebi, isključivši osnovna sredstva u izgradnji (takozvane investicije u toku), ne bi bilo smisaono opravdano proračunati vremenski razmaknute kapitalne koeficijente.

Kapitalni koeficijenti, izloženi u ovom odjeljku, proračunani su iz detaljnog brojčanog materijala u tabelarnom dijelu. U proračunu kapitalnih koeficijenata nije prikazan privatni sektor građevinarstva, budući da osnovna sredstva privatnog građevinarstva nisu odvojeno iskazana, jer je djelatnost privatnih građevinskih poduzetnika obuhvaćena u privatnom zanatstvu.

U tabeli 17. izloženi su prosječni istodobni kapitalni koeficijenti, obračunani na brutto osnovi, u godinama 1961, 1966, 1971, 1976. i 1981. Tabela, pak, 18. prikazuje granične kapitalne koeficijente za razdoblja 1961—1966, 1966—1971, 1971—1976. i 1976—1981.

U razmatranih dvadeset godina prosječni se kapitalni koeficijent povisio za jednu petinu. U prvom desetljeću tog razdoblja prosječni se kapitalni koeficijent blago snizio. No, poslije nastupa povisivanje kapitalnog koeficijenta. U posljednjoj je godini za oko petinu viši u usporedbi s prvom godinom promatranog razdoblja. To je nastalo zbog znatnog usporavanja rasta društvenog proizvoda u posljednjim godinama razmatranog dvadesetogodišnjeg razdoblja, s jedne strane, i nastavljanja brzog rasta osnovnih sredstava, s druge.

Prosječni kapitalni koeficijenti pokazuju veoma različite vrijednosti među pojedinim oblastima narodne privrede, a pokazuju i znatna kolebanja za pojedine privredne oblasti u raznim godinama.

Tabela 17.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
PROSJEČNI KAPITALNI KOEFICIJENTI

Oblast	1961.	1966.	1971.	1976.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,8	1,7	1,7	1,9	2,2
Industrija i rudarstvo	2,2	2,1	2,2	2,4	2,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	1,8	1,8	2,0	1,9	2,2
Šumarstvo	0,6	0,8	1,1	1,6	1,9
Građevinarstvo	0,3	0,5	0,6	0,8	0,9
Saobraćaj i veze	7,1	6,1	4,7	4,7	5,1
Trgovina	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Ugostiteljstvo	0,6	1,2	1,7	2,5	3,1
Zanatstvo	0,5	0,7	0,7	0,8	1,1
Ostale djelatnosti	—	—	—	2,0	2,0
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,8	1,8	1,8	2,0	2,2
Industrija i rudarstvo	2,2	2,1	2,2	2,4	2,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	1,5	1,9	2,3	2,5	2,9
Šumarstvo	0,6	0,8	1,1	1,6	1,9
Građevinarstvo	0,3	0,5	0,6	0,8	0,9
Saobraćaj i veze	7,1	6,3	4,9	4,8	5,1
Trgovina	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Ugostiteljstvo	0,6	1,3	1,8	2,7	3,1
Zanatstvo	0,5	0,8	1,0	1,0	1,3
Ostale djelatnosti	—	—	—	2,0	2,0
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	1,7	1,5	1,6	1,5	1,8
Poljoprivreda i ribarstvo	1,9	1,8	1,9	1,8	2,0
Saobraćaj	2,4	1,4	2,1	3,1	4,0
Ugostiteljstvo	0,9	0,3	0,8	1,6	3,0
Zanatstvo	0,5	0,5	0,4	0,5	0,7

Izrazito najviši prosječni kapitalni koeficijent ima oblast saobraćaja i veza, što je uvjetovano organskim sastavom sredstava. Viši je približno tri puta od prosječnog kapitalnog koeficijenta cjelokupne privrede. Pritom valja pamtiti da u osnovnim sredstvima saobraćaja nisu uključene ceste i kolni mostovi, jer se smatraju općim javnim dobrom, a ne osnovnim sredstvima. Ako bi ceste i kolne mostove uključili u osnovna sredstva saobraćaja i veza, prosječni kapitalni koeficijent te oblasti znatno bi se povisio.

Najniže prosječne kapitalne koeficijente imaju trgovina i građevinarstvo. Osnovna sredstva u tim oblastima po pravilu su niska u usporedbi s vrijednošću proizvodnih usluga i dobara tih privrednih oblasti. Vrijednost prosječnog kapitalnog koeficijenta trgovine iznosi petinu vrijednosti prosječnog kapitalnog koeficijenta cjelokupne privrede, a u građevinarstvu trećinu.

Prosječni kapitalni koeficijent industrije i rudarstva gotovo je za četvrtinu viši u usporedbi s prosječnim kapitalnim koeficijentom cjelokupne privrede. Tijekom razmatranog razdoblja prosječni kapitalni koeficijent industrije i rudarstva prilično je postojan, osim u posljednjim godinama razmatranog razdoblja, u kojima je osjetno snižen rast proizvoda industrije i rudarstva, dok rast osnovnih sredstava nije usporen.

Prosječni kapitalni koeficijent poljoprivrede (uključivši vodoprivredu i ribarstvo) ima približnu vrijednost prosječnog kapitalnog koeficijenta cjelokupne privrede. U usporedbi s industrijom i rudarstvom, prosječni kapitalni koeficijent poljoprivrede niži je gotovo za petinu.

Ugostiteljstvo bilježi velik porast prosječnog kapitalnog koeficijenta tijekom razmatranog razdoblja. U posljednjoj godini tog razdoblja pet puta je viši u usporedbi s prvom godinom. Tu pojavu valja znatnim dijelom pripisati krupnoj gradnji u hotelijerstvu.

Prosječni kapitalni koeficijenti u privatnom sektoru nešto su niži u usporedbi s društvenim sektorom. To je uvjetovano činjenicom da u privatnom sektoru privrede ima manje osnovnih sredstava za istu veličinu proizvoda i usluga u usporedbi s društvenim sektorom privrede.

Granični kapitalni koeficijenti, izloženi u tabeli 18, pokazuju znatno veća kolebanja unutar razmatranog razdoblja u usporedbi s prosječnim kapitalnim koeficijentima. Ta je pojava normalna. Ipak, oštrina tih kolebanja ukazuje na to da su privredna kretanja bila veoma neujednačena u tom razdoblju burnog privrednog razvoja naše zemlje.

Tabela 18.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
GRANIČNI KAPITALNI KOEFICIJENTI

Oblast	1961—1966.	1966—1971.	1971—1976.	1976—1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,6	1,7	2,4	3,0
Industrija i rudarstvo	2,0	2,5	2,8	3,3
Poljoprivreda i vodoprivreda	1,5	6,0	1,7	5,5
Šumarstvo	1,9	11,3	11,5	4,5
Građevinarstvo	1,3	0,8	1,6	1,6
Saobraćaj i veze	3,7	1,7	4,8	6,2
Trgovina	0,4	0,5	1,0	1,0
Ugostiteljstvo	2,8	3,0	7,7	5,6
Zanatstvo	1,3	0,8	1,1	2,2
Ostale djelatnosti	—	—	—	2,3
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,8	1,7	2,5	3,0
Industrija i rudarstvo	2,0	2,5	2,8	3,3
Poljoprivreda i vodoprivreda	2,4	3,9	3,5	5,4
Šumarstvo	1,9	11,3	11,5	4,5
Građevinarstvo	1,3	0,8	1,6	1,6
Saobraćaj i veze	4,0	1,6	4,7	6,2
Trgovina	0,4	0,5	1,0	1,0
Ugostiteljstvo	3,7	3,5	7,6	5,0
Zanatstvo	1,9	1,4	1,2	2,4
Ostale djelatnosti	—	—	—	2,3
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	0,6	1,9	1,2	4,3
Poljoprivreda i ribarstvo	0,8	—	0,8	5,7
Saobraćaj	1,2	2,6	7,5	6,2
Ugostiteljstvo	0,2	1,4	8,6	8,1
Zanatstvo	0,3	0,3	0,7	1,8

Valja naglasiti da postoji međuovisnost između kretanja prosječnih i graničnih kapitalnih koeficijenata. U 1961. prosječni kapitalni koeficijent cjelokupne jugoslavenske privrede imao je vrijednost 1,8. Granični kapitalni koeficijent za petoljeće od 1961. do 1966. godine iznosio je 1,6, pa se prosječni kapitalni koeficijent snizio od 1,8 u 1961. na 1,7 u 1966. godini. Za petoljeće od 1966. do 1971. godine granični kapitalni koeficijent iznosio je 1,7, pa je prosječni kapitalni koeficijent u 1971. godini imao istu vrijednost kao i u 1966. godini. Granični kapitalni koeficijent za petoljeće od 1971. do 1976. godine iznosio je 2,4. Uslijed toga povisio se prosječni kapitalni koeficijent od 1,7 u 1971. godini na 1,9 u 1976. U posljednjem petoljeću razmatranog razdoblja (1976—1981) granični kapitalni koeficijent porastao je na 3,0. Ta vrijednost graničnog kapitalnog koeficijenta uvjetovala je povisivanje prosječnog kapitalnog koeficijenta od 1,9 u 1976. godini na 2,2 u 1981. Kao za privredu u cjelini, ima i međuovisnosti između vrijednosti graničnih i prosječnih kapitalnih koeficijenata u svakoj privrednoj oblasti.

TABELE

Tabela 19.

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1961.	1962.	1963.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	863.760	932.327	1,002.273
Industrija i rudarstvo	314.052	348.059	385.415
Poljoprivreda i vodoprivreda	220.090	228.291	237.534
Šumarstvo	7895	8.579	9.448
Građevinarstvo	15.971	19.045	23.874
Saobraćaj i veze	260.403	278.400	286.417
Trgovina	21.999	24.367	29.620
Ugostiteljstvo	12.356	13.232	16.089
Zanatstvo	10.985	12.354	13.876
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	664.967	730.966	798.821
Industrija i rudarstvo	314052	348.059	385.415
Poljoprivreda i vodoprivreda	27.234	33.035	40.386
Šumarstvo	7.895	8.579	9.448
Građevinarstvo	15.971	19.045	23.874
Saobraćaj i veze	259.605	277.590	185.437
Trgovina	21.999	24.367	29.620
Ugostiteljstvo	11.765	12.617	15.568
Zanatstvo	6.446	7.674	9.073
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	198.793	201.361	203.452
Poljoprivreda	192.865	195.256	197.148
Saobraćaj	798	810	980
Ugostiteljstvo	591	615	521
Zanatstvo	4.539	4.680	4.803

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1964.	1965.	1966.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,067.057	1,124.903	1,198.137
Industrija i rudarstvo	422.874	453.886	494.577
Poljoprivreda i vodoprivreda	243.414	250.343	259.478
Šumarstvo	10.169	10.884	11.424
Građevinarstvo	26.674	29.238	32.485
Saobraćaj i veze	294.178	300.921	310.660
Trgovina	35.211	38.749	40.992
Ugostiteljstvo	19.270	24.155	29.821
Zanatstvo	15.267	16.727	18.700
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	861.357	916.467	985.413
Industrija i rudarstvo	422.874	453.886	494.577
Poljoprivreda i vodoprivreda	44.108	48.793	55.573
Šumarstvo	10.169	10.884	11.424
Građevinarstvo	26.674	29.238	32.485
Saobraćaj i veze	293.268	299.712	307.771
Trgovina	35.211	38.749	40.992
Ugostiteljstvo	18.725	23.579	29.148
Zanatstvo	10.328	11.626	13.443
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	205.700	108.436	212.724
Poljoprivreda	199.306	201.550	203.905
Saobraćaj	910	1.209	2.889
Ugostiteljstvo	545	576	673
Zanatstvo	4.939	5.101	5.257

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1967.	1968.	1969.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,267.309	1,342.348	1,413.844
Industrija i rudarstvo	532.737	567.418	608.566
Poljoprivreda i vodoprivreda	268.826	276.536	282.994
Šumarstvo	12.024	12.966	13.618
Građevinarstvo	34.750	37.271	41.742
Saobraćaj i veze	319.469	331.194	341.265
Trgovina	47.256	58.103	61.061
Ugostiteljstvo	32.591	37.887	41.587
Zanatstvo	19.656	20.973	23.011
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,050.435	1,119.560	1,186.746
Industrija i rudarstvo	532.737	567.418	608.566
Poljoprivreda i vodoprivreda	62.382	67.530	71.767
Šumarstvo	12.024	12.966	13.618
Građevinarstvo	34.750	37.271	41.742
Saobraćaj i veze	315.410	324.490	333.412
Trgovina	47.256	58.103	61.061
Ugostiteljstvo	31.670	36.485	39.527
Zanatstvo	14.206	15.297	17.053
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	216.874	222.788	227.098
Poljoprivreda	206.444	209.006	211.227
Saobraćaj	4.059	6.704	7.853
Ugostiteljstvo	921	1.402	2.060
Zanatstvo	5.450	5.676	5.958

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1970.	1971.	1972.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,500.182	1,589.835	1,711.195
Industrija i rudarstvo	663.040	711.718	790.058
Poljoprivreda i vodoprivreda	296.038	303.311	309.756
Šumarstvo	14.577	15.565	16.218
Građevinarstvo	45.692	52.215	59.436
Saobraćaj i veze	344.587	351.721	361.419
Trgovina	66.088	72.766	80.585
Ugostiteljstvo	46.372	56.886	65.183
Zanatstvo	23.788	25.653	28.540
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,268.656	1,353.214	1,469.328
Industrija i rudarstvo	663.040	711.718	790.058
Poljoprivreda i vodoprivreda	82.159	86.797	91.460
Šumarstvo	14.577	15.565	16.218
Građevinarstvo	45.692	52.215	59.436
Saobraćaj i veze	335.814	341.418	348.696
Trgovina	66.088	72.766	80.585
Ugostiteljstvo	43.760	53.674	61.286
Zanatstvo	17.526	19.061	21.589
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	231.526	236.621	241.867
Poljoprivreda	213.879	216.514	218.296
Saobraćaj	8.773	10.303	12.723
Ugostiteljstvo	2.612	3.212	3.897
Zanatstvo	6.262	6.592	6.951

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1973.	1974.	1975.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,835.029	1,952.208	2,097.578
Industrija i rudarstvo	850.063	920.612	977.693
Poljoprivreda i vodoprivreda	318.820	324.496	335.472
Šumarstvo	17.315	18.958	20.640
Građevinarstvo	65.291	68.425	80.509
Saobraćaj i veze	384.276	395.643	439.410
Trgovina	94.420	104.368	113.075
Ugostiteljstvo	74.504	86.259	94.404
Zanatstvo	30.340	33.447	36.375
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,587.562	1,698.700	1,838.478
Industrija i rudarstvo	850.063	920.612	977.693
Poljoprivreda i vodoprivreda	96.810	99.712	107.691
Šumarstvo	17.315	18.958	20.640
Građevinarstvo	65.291	68.425	80.509
Saobraćaj i veze	370.194	379.628	422.748
Trgovina	94.420	104.368	113.075
Ugostiteljstvo	70.256	81.114	88.144
Zanatstvo	23.213	25.883	27.978
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	247.467	253.508	259.100
Poljoprivreda	222.010	224.784	227.781
Saobraćaj	14.082	16.015	16.662
Ugostiteljstvo	4.248	5.145	6.260
Zanatstvo	7.127	7.564	8.397

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1976.	1977.	1978.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	2,326.084	2,500.429	2,692.226
Industrija i rudarstvo	1.037.258	1,121.362	1,222.001
Poljoprivreda i ribarstvo	314.814	330.133	344.453
Vodoprivreda	34.425	39.353	41.597
Šumarstvo	23.813	25.074	26.114
Građevinarstvo	87.884	98.194	104.603
Saobraćaj i veze	469.084	496.697	529.367
Trgovina	114.278	124.433	136.865
Ugostiteljstvo	101.533	111.677	121.990
Zanatstvo	39.668	43.620	48.340
Ostale djelatnosti	103.327	109.886	116.896
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2,059.050	2,221.202	2,399.128
Industrija i rudarstvo	1,037.258	1,121.362	1,222.001
Poljoprivreda i ribarstvo	83.258	92.083	99.265
Vodoprivreda	34.425	39.353	41.597
Šumarstvo	23.813	25.074	26.114
Građevinarstvo	87.884	98.194	104.603
Saobraćaj i veze	450.152	474.631	503.358
Trgovina	114.278	124.433	136.865
Ugostiteljstvo	93.966	102.552	111.534
Zanatstvo	30.689	33.634	36.895
Ostale djelatnosti	103.327	109.886	116.896
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	267.034	279.227	293.098
Poljoprivreda i ribarstvo	231.556	238.050	245.188
Saobraćaj	18.932	22.066	26.009
Ugostiteljstvo	7.567	9.125	10.456
Zanatstvo	8.979	9.986	11.445

Tabela 19 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
OSNOVNA SREDSTVA U UPOTREBI PO NABAVNOJ VRIJEDNOSTI U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	Stanje na početku godine		
	1979.	1980.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	2,907.207	3,106.443	3,387.714
Industrija i rudarstvo	1,324.224	1,429.653	1,597.584
Poljoprivreda i ribarstvo	361.189	375.674	390.270
Vodoprivreda	44.270	46.209	49.776
Šumarstvo	28.176	29.528	31.808
Građevinarstvo	120.852	129.986	139.980
Saobraćaj i veze	567.038	596.918	642.175
Trgovina	148.523	158.725	169.287
Ugostiteljstvo	132.501	140.908	151.895
Zanatstvo	53.366	61.473	67.388
Ostale djelatnostii	127.063	137.369	147.551
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2,597.586	2,778.746	3,044.908
Industrija i rudarstvo	1,324.224	1,429.653	1,597.584
Poljoprivreda i ribarstvo	106.869	111.181	115.725
Vodoprivreda	44.270	46.209	49.776
Šumarstvo	28.176	29.528	31.808
Građevinarstvo	120,852	129.986	139.980
Saobraćaj i veze	537.822	563.926	608.192
Trgovina	148.523	158.725	169.287
Ugostiteljstvo	119.505	125.689	134.391
Zanatstvo	40.282	46.480	50.614
Ostale djelatnosti	127.063	137.369	147.551
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	309.616	327.697	342.806
Poljoprivreda i ribarstvo	254.320	264.493	274.545
Saobraćaj	29.216	32.992	33.983
Ugostiteljstvo	12.996	15.219	17.504
Zanatstvo	13.084	14.993	16.774

Tabela 20.

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1961.	1962.	1963.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	486.293	502.933	563.106
Industrija i rudarstvo	143.071	155.789	179.949
Poljoprivreda i vodoprivreda	119.083	118.071	126.486
Šumarstvo	12.213	13.084	14.461
Građevinarstvo	53.414	53.757	62.665
Saobraćaj i veze	36.924	38.838	42.271
Trgovina	81.652	85.519	97.829
Ugostiteljstvo	18.995	18.078	19.916
Zanatstvo	20.941	19.797	19.529
Privreda — DRUŠTVENI SEKTOR	371.318	391.635	446.219
Industrija i rudarstvo	143.071	155.789	179.949
Poljoprivreda i vodoprivreda	17.630	20.022	22.842
Šumarstvo	12.213	13.084	14.461
Građevinarstvo	49.692	49.494	57.695
Saobraćaj i veze	36.594	38.508	41.621
Trgovina	81.652	85.519	97.829
Ugostiteljstvo	18.335	17.418	19.486
Zanatstvo	12.131	11.801	12.336
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	114.975	111.298	116.887
Poljoprivreda	101.453	98.049	103.644
Građevinarstvo	3.722	4.263	4.970
Saobraćaj	330	330	650
Ugostiteljstvo	660	660	430
Zanatstvo	8.810	7.996	7.193

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1964.	1965.	1966.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	628.341	639.870	690.975
Industrija i rudarstvo	209.319	224.256	233.872
Poljoprivreda i vodoprivreda	132.750	122.186	145.185
Šumarstvo	14.260	14.396	14.118
Građevinarstvo	69.974	66.916	70.773
Saobraćaj i veze	44.709	47.735	50.602
Trgovina	112.959	116.337	124.255
Ugostiteljstvo	21.490	22.588	25.311
Zanatstvo	22.880	25.456	26.859
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	505.453	523.165	551.958
Industrija i rudarstvo	209.319	224.256	233.872
Poljoprivreda i vodoprivreda	24.997	23.963	29.493
Šumarstvo	14.260	14.396	14.118
Građevinarstvo	64.001	60.152	62.734
Saobraćaj i veze	43.749	46.264	48.566
Trgovina	112.959	116.337	124.255
Ugostiteljstvo	20.995	21.931	23.041
Zanatstvo	15.173	15.866	15.879
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	122.888	116.705	139.017
Poljoprivreda	107.753	98.223	115.692
Građevinarstvo	5.973	6.764	8.039
Saobraćaj	960	1.471	2.036
Ugostiteljstvo	495	657	2.270
Zanatstvo	7.707	9.590	10.980

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1967.	1968.	1969.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	705.711	733.080	804.366
Industrija i rudarstvo	233.854	246.264	270.843
Poljoprivreda i vodoprivreda	144.160	138.603	151.821
Šumarstvo	13.394	14.080	14.042
Građevinarstvo	75.848	81.346	88.706
Saobraćaj i veze	54.849	58.252	63.022
Trgovina	131.433	137.678	153.971
Ugostiteljstvo	24.332	27.598	30.833
Zanatstvo	27.841	29.259	31.128
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	565.130	595.554	653.344
Industrija i rudarstvo	233.854	246.264	270.843
Poljoprivreda i vodoprivreda	30.395	30.147	32.620
Šumarstvo	13.394	14.080	14.042
Građevinarstvo	66.709	71.579	78.007
Saobraćaj i veze	51.505	54.708	59.122
Trgovina	131.433	137.678	153.971
Ugostiteljstvo	22.128	24.564	27.165
Zanatstvo	15.712	16.534	17.574
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	140.581	137.526	151.022
Poljoprivreda	113.765	108.456	119.201
Građevinarstvo	9.139	9.767	10.699
Saobraćaj	3.344	3.544	3.900
Ugostiteljstvo	2.204	3.034	3.668
Zanatstvo	12.129	12.725	13.554

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1970.	1971.	1972.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	851.079	919.984	959.146
Industrija i rudarstvo	292.222	319.893	341.032
Poljoprivreda i vodoprivreda	142.638	152.464	149.407
Šumarstvo	14.314	14.483	14.091
Građevinarstvo	96.882	98.079	101.340
Saobraćaj i veze	68.689	74.617	76.996
Trgovina	170.591	190.936	203.147
Ugostiteljstvo	32.685	34.246	35.364
Zanatstvo	33.058	35.266	37.769
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	704.824	768.375	806.426
Industrija i rudarstvo	292.222	319.893	341.032
Poljoprivreda i vodoprivreda	30.826	37.408	36.860
Šumarstvo	14.314	14.483	14.091
Građevinarstvo	85.249	85.965	87.516
Saobraćaj i veze	64.363	69.748	71.704
Trgovina	170.591	190.936	203.147
Ugostiteljstvo	28.633	30.128	30.876
Zanatstvo	18.626	19.814	21.200
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	146.255	151.609	152.720
Poljoprivreda	111.812	115.056	112.547
Građevinarstvo	11.633	12.114	13.824
Saobraćaj	4.326	4.869	5.292
Ugostiteljstvo	4.052	4.118	4.488
Zanatstvo	14.432	15.452	16.569

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1973.	1974.	1975.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,004.630	1,090.350	1,128.788
Industrija i rudarstvo	359.428	400.104	420.647
Poljoprivreda i vodoprivreda	163.063	172.238	167.179
Šumarstvo	14.379	15.188	15.482
Građevinarstvo	99.242	105.482	117.294
Saobraćaj i veze	82.167	90.661	93.419
Trgovina	210.330	226.011	228.961
Ugostiteljstvo	36.205	37.902	38.975
Zanatstvo	39.816	42.772	46.831
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	839.559	918.440	959.016
Industrija i rudarstvo	359.428	400.104	420.647
Poljoprivreda i vodoprivreda	39.738	44.081	40.996
Šumarstvo	14.379	15.188	15.482
Građevinarstvo	84.718	90.682	102.471
Saobraćaj i veze	77.034	85.201	87.757
Trgovina	210.330	226.011	228.961
Ugostiteljstvo	31.679	33.367	34.435
Zanatstvo	22.253	23.806	28.267
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	165.071	171.918	169.772
Poljoprivreda	123.325	128.157	126.183
Građevinarstvo	14.524	14.800	14.823
Saobraćaj	5.133	5.460	5.662
Ugostiteljstvo	4.526	4.535	4.540
Zanatstvo	17.563	18.966	18.564

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1976.	1977.	1978.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,225.014	1,324.669	1,418.912
Industrija i rudarstvo	435.941	477.299	517.888
Poljoprivreda i ribarstvo	175.253	185.945	175.525
Vodoprivreda	4.232	4.866	4.866
Šumarstvo	15.201	16.569	16.371
Građevinarstvo	122.752	134.340	149.995
Saobraćaj i veze	98.959	105.077	115.779
Trgovina	231.177	249.663	275.544
Ugostiteljstvo	40.050	42.805	45.420
Zanatstvo	48.462	51.532	54.707
Ostale djelatnosti	52.987	56.573	62.817
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,048.673	1,138.464	1,241.071
Industrija i rudarstvo	435.941	477.299	517.888
Poljoprivreda i ribarstvo	43.433	46.549	46.639
Vodoprivreda	4.232	4.866	4.866
Šumarstvo	15.201	16.569	16.371
Građevinarstvo	107.653	118.429	133.827
Saobraćaj i veze	92.944	98.891	108.803
Trgovina	231.177	249.663	275.544
Ugostiteljstvo	35.426	37.899	40.247
Zanatstvo	29.679	31.726	34.069
Ostale djelatnosti	52.987	56.573	62.817
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	176.341	186.205	177.841
Poljoprivreda i ribarstvo	131.820	139.396	128.886
Građevinarstvo	15.099	15.911	16.168
Saobraćaj	6.015	6.186	6.976
Ugostiteljstvo	4.624	4.906	5.173
Zanatstvo	18.783	19.806	20.638

Tabela 20 — nastavak

PRIVREDA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE
DRUŠTVENI PROIZVOD U CIJENAMA 1980.

— u milijunima dinara

Oblast	1979.	1980.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	1,517.229	1,553.089	1,574.367
Industrija i rudarstvo	558.650	582.299	607.536
Poljoprivreda i ribarstvo	185.385	185.748	190.694
Vodoprivreda	4.966	5.062	5.208
Šumarstvo	16.797	16.208	16.965
Građevinarstvo	164.394	164.738	156.811
Saobraćaj i veze	120.479	125.392	126.952
Trgovina	292.168	295.086	287.886
Ugostiteljstvo	48.115	48.794	49.289
Zanatstvo	57.342	59.525	60.865
Ostale djelatnosti	68.933	70.237	72.161
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	1,328.982	1,363.222	1,380.266
Industrija i rudarstvo	558.650	582.299	607.536
Poljoprivreda i ribarstvo	49.158	49.896	51.269
Vodoprivreda	4.966	5.062	5.208
Šumarstvo	16.797	16.208	16.965
Građevinarstvo	147.210	147.210	139.555
Saobraćaj i veze	112.914	117.208	118.509
Trgovina	292.168	295.086	287.886
Ugostiteljstvo	42.665	43.091	43.436
Zanatstvo	35.571	36.925	37.741
Ostale djelatnosti	68.933	70.237	72.161
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	188.247	189.867	194.101
Poljoprivreda i ribarstvo	136.227	135.852	139.425
Građevinarstvo	17.234	17.528	17.256
Saobraćaj	7.565	8.184	8.443
Ugostiteljstvo	5.450	5.703	5.853
Zanatstvo	21.771	22.600	23.124

Tabela 21.

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1961.	1962.	1963.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.030,2	7.031,5	7.081,2
Industrija i rudarstvo	1.137,7	1.167,5	1.217,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	4.672,0	4.618,5	4.573,5
Šumarstvo	67,5	72,0	77,9
Građevinarstvo	301,4	308,0	316,0
Saobraćaj i veze	254,4	266,7	279,0
Trgovina	206,3	212,2	229,0
Ugostiteljstvo	73,7	78,3	83,2
Zanatstvo	317,2	308,3	305,0
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2.467,2	2.528,5	2.656,2
Industrija i rudarstvo	1.137,7	1.167,5	1.217,6
Poljoprivreda i vodoprivreda	266,0	270,5	298,5
Šumarstvo	67,5	72,0	77,9
Građevinarstvo	301,4	308,0	316,0
Saobraćaj i veze	246,4	256,7	269,0
Trgovina	206,3	212,2	229,0
Ugostiteljstvo	66,7	71,3	77,2
Zanatstvo	175,2	170,3	171,0
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	4.563,0	4.503,0	4.425,0
Poljoprivreda i ribarstvo	4.406,0	4.348,0	4.275,0
Saobraćaj	8,0	10,0	10,0
Ugostiteljstvo	7,0	7,0	6,0
Zanatstvo	142,0	138,0	134,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1964.	1965.	1966.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.189,8	7.183,7	7.127,3
Industrija i rudarstvo	1.321,0	1.368,5	1.374,4
Poljoprivreda i vodoprivreda	4.516,5	4.418,3	4.341,2
Šumarstvo	77,9	77,9	73,6
Građevinarstvo	316,0	315,3	290,9
Saobraćaj i veze	296,5	320,3	352,6
Trgovina	255,8	255,7	267,0
Ugostiteljstvo	89,2	95,0	101,5
Zanatstvo	316,9	332,7	326,1
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2.873,8	2.925,7	2.884,3
Industrija i rudarstvo	1.321,0	1.368,5	1.374,4
Poljoprivreda i vodoprivreda	348,5	348,3	333,2
Šumarstvo	77,9	77,9	73,6
Građevinarstvo	316,0	315,3	290,9
Saobraćaj i veze	284,5	289,3	297,6
Trgovina	255,8	255,7	267,0
Ugostiteljstvo	83,2	83,0	82,5
Zanatstvo	186,9	187,7	165,1
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	4.316,0	4.258,0	4.243,0
Poljoprivreda i ribarstvo	4.168,0	4.070,0	4.008,0
Saobraćaj	12,0	31,0	55,0
Ugostiteljstvo	6,0	12,0	19,0
Zanatstvo	130,0	145,0	161,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1967.	1968.	1969.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.028,6	7.051,2	7.042,1
Industrija i rudarstvo	1.351,7	1.354,7	1.387,9
Poljoprivreda i vodoprivreda	4.251,4	4.166,4	4.069,2
Šumarstvo	64,0	63,2	63,8
Građevinarstvo	291,4	309,7	331,8
Saobraćaj i veze	374,5	388,2	394,6
Trgovina	281,6	292,3	312,9
Ugostiteljstvo	111,3	119,5	122,4
Zanatstvo	302,7	357,2	359,5
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	2.853,6	2.872,2	2.955,1
Industrija i rudarstvo	1.351,7	1.354,7	1.387,9
Poljoprivreda i vodoprivreda	323,4	303,4	298,2
Šumarstvo	64,0	63,2	63,8
Građevinarstvo	291,4	309,7	331,8
Saobraćaj i veze	294,5	299,2	305,6
Trgovina	281,6	292,3	312,9
Ugostiteljstvo	83,3	82,5	85,4
Zanatstvo	163,7	167,2	169,5
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	4.175,0	4.179,0	4.087,0
Poljoprivreda i ribarstvo	3.928,0	3.863,0	3.771,0
Saobraćaj	80,0	89,0	89,0
Ugostiteljstvo	28,0	37,0	37,0
Zanatstvo	139,0	190,0	190,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1970.	1971.	1972.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.078,6	7.165,5	7.150,8
Industrija i rudarstvo	1.451,7	1.542,2	1.617,7
Poljoprivreda i vodoprivreda	3.981,6	3.872,0	3.720,5
Šumarstvo	62,5	62,4	64,6
Građevinarstvo	348,6	371,0	381,2
Saobraćaj i veze	404,0	429,4	441,1
Trgovina	343,3	384,6	392,0
Ugostiteljstvo	125,0	132,6	152,5
Zanatstvo	361,9	370,4	381,2
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	3.064,6	3.238,5	3.370,8
Industrija i rudarstvo	1.451,7	1.542,2	1.617,7
Poljoprivreda i vodoprivreda	286,6	290,9	298,5
Šumarstvo	62,5	62,4	64,6
Građevinarstvo	348,6	371,0	381,2
Saobraćaj i veze	308,0	314,4	323,1
Trgovina	343,3	384,6	392,0
Ugostiteljstvo	90,0	96,6	114,5
Zanatstvo	173,9	176,4	179,2
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	4.014,0	3.927,0	3.780,0
Poljoprivreda i ribarstvo	3.695,0	3.582,0	3.422,0
Saobraćaj	96,0	115,0	118,0
Ugostiteljstvo	35,0	36,0	38,0
Zanatstvo	188,0	194,0	202,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1973.	1974.	1975.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.111,0	7.168,6	7.237,6
Industrija i rudarstvo	1.696,1	1.761,8	1.834,2
Poljoprivreda i vodoprivreda	3.564,3	3.432,7	3.263,0
Šumarstvo	64,5	60,8	60,0
Građevinarstvo	377,5	409,4	439,4
Saobraćaj i veze	456,8	476,4	491,7
Trgovina	401,1	429,8	472,4
Ugostiteljstvo	165,3	183,3	198,6
Zanatstvo	385,4	414,4	478,3
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	3.445,0	3.612,6	3.809,6
Industrija i rudarstvo	1.696,1	1.761,8	1.834,2
Poljoprivreda i vodoprivreda	277,3	269,7	245,0
Šumarstvo	64,5	60,8	60,0
Građevinarstvo	377,5	409,4	439,4
Saobraćaj i veze	325,8	339,4	347,7
Trgovina	401,1	429,8	472,4
Ugostiteljstvo	125,3	141,3	154,6
Zanatstvo	177,4	200,4	256,3
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	3.666,0	3.556,0	3.428,0
Poljoprivreda i ribarstvo	3.287,0	3.163,0	3.018,0
Saobraćaj	131,0	137,0	144,0
Ugostiteljstvo	40,0	42,0	44,0
Zanatstvo	208,0	214,0	222,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1976.	1977.	1978.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.298,8	7.389,2	7.470,3
Industrija i rudarstvo	1.914,0	1.991,6	2.060,4
Poljoprivreda i ribarstvo	3.106,1	2.990,0	2.850,3
Vodoprivreda	15,0	16,9	17,0
Šumarstvo	65,7	66,3	64,3
Građevinarstvo	522,7	562,3	595,4
Saobraćaj i veze	511,7	533,6	551,9
Trgovina	481,4	508,5	537,4
Ugostiteljstvo	211,9	223,9	237,2
Zanatstvo	341,0	357,9	384,2
Ostale djelatnosti	129,3	138,2	172,2
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	3.952,8	4.146,2	4.333,3
Industrija i rudarstvo	1.914,0	1.991,6	2.060,4
Poljoprivreda i ribarstvo	188,1	198,0	197,3
Vodoprivreda	15,0	16,9	17,0
Šumarstvo	65,7	66,3	64,3
Građevinarstvo	522,7	562,3	595,4
Saobraćaj i veze	360,7	373,6	377,9
Trgovina	481,4	508,5	537,4
Ugostiteljstvo	164,9	171,9	180,2
Zanatstvo	111,0	118,9	131,2
Ostale djelatnosti	129,3	138,2	172,2
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	3.346,0	3.243,0	3.137,0
Poljoprivreda i ribarstvo	2.918,0	2.792,0	2.653,0
Saobraćaj	151,0	160,0	174,0
Ugostiteljstvo	47,0	52,0	57,0
Zanatstvo	230,0	239,0	253,0

Tabela 21 — nastavak

PRIVREDA U JUGOSLAVIJI
BROJ ZAPOSLENIH

— godišnji prosjek u tisućama

Oblast	1979.	1980.	1981.
PRIVREDA — SVEUKUPNO	7.540,5	7.622,3	7.709,5
Industrija i rudarstvo	2.141,6	2.199,2	2.284,6
Poljoprivreda i ribarstvo	2.710,6	2.629,2	2.556,4
Vodoprivreda	17,2	17,6	19,5
Šumarstvo	63,2	66,8	64,9
Građevinarstvo	635,2	651,9	650,9
Saobraćaj i veze	568,6	583,5	600,7
Trgovina	559,1	585,8	605,8
Ugostiteljstvo	250,3	262,2	272,2
Zanatstvo	410,9	436,8	452,6
Ostale djelatnosti	183,8	189,3	201,9
PRIVREDA — DRUŠTVENI SEKTOR	4.513,5	4.586,5	4.809,5
Industrija i rudarstvo	2.141,6	2.199,2	2.284,6
Poljoprivreda i ribarstvo	197,6	206,2	218,4
Vodoprivreda	17,2	17,6	19,5
Šumarstvo	63,2	66,8	64,9
Građevinarstvo	635,2	651,9	650,9
Saobraćaj i veze	387,6	398,5	413,7
Trgovina	559,1	585,8	605,8
Ugostiteljstvo	188,3	194,2	201,2
Zanatstvo	139,9	143,8	148,6
Ostale djelatnosti	183,8	189,3	201,9
PRIVREDA — PRIVATNI SEKTOR	3.027,0	2.969,0	2.900,0
Poljoprivreda i ribarstvo	2.513,0	2.423,0	2.338,0
Saobraćaj	181,0	185,0	187,0
Ugostiteljstvo	62,0	68,0	71,0
Zanatstvo	271,0	193,0	304,0

METODOLOŠKA OBRAZLOŽENJA

U ovom su radu izloženi nizovi osnovnih sredstava, društvenog proizvoda i broja zaposlenih, u privredi Jugoslavije od 1961. do 1981. godine. Nizovi osnovnih sredstava i društvenog proizvoda obračunani su u stalnim cijenama 1980. godine. Prikazani nizovi raščlanjeni su na privredne oblasti kao i na sektore vlasništva. Obuhvaćene su sve oblasti koje jugoslavenska statistika smatra proizvodnim. Nisu uključene neproizvodne oblasti zbog toga što fiksne fondove tih oblasti uključujemo među izvanprivredne oblasti, a društveni se proizvod obračunava u jugoslavenskoj statistici samo od proizvodnih djelatnosti.

Osnovna sredstva na početku 1976. godine u ovim su nizovima obračunana prema klasifikaciji djelatnosti, koja vrijedi počevši od 1976. godine. Na taj je način postignuta usporedivost osnovnih sredstava na početku 1976. s godinama 1977—1981. No, podaci za 1976. nisu u potpunosti usporedivi s podacima za prijašnje godine koje su obračunane po prijašnjoj klasifikaciji djelatnosti. To stanje stvari uvjetovano je velikim poteškoćama usklađivanja prijašnje klasifikacije djelatnosti sa sadašnjom.

Procjene osnovnih sredstava prikazuju stanje na početku svake godine razdoblja od 1961. do 1981. godine. Obuhvaćena su samo osnovna sredstva u upotrebi na početku promatranih godina. Nisu, stoga, uključeni objekti u gradnji (takozvane investicije u toku). Osnovna su sredstva procijenjena po nabavnoj vrijednosti u stalnim cijenama investicijskih dobara godine 1980. za sve godine razdoblja od 1961. do 1981. godine.

Osnovna sredstva u ovom radu obuhvaćaju strojeve, uređaje i ostalu opremu te zgrade, puteve i ostale građevine. Osnovna sredstva u poljoprivredi ne obuhvaćaju tzv. golo zemljište, ali sadrže trajne nasade (voćnjaci, vinogradi itd.) i radove na zemljištu trajnog karaktera, kao što su melioracije i dr. Procjene osnovnih sredstava poljoprivrede u ovom radu isključuju seoske stambene zgrade. Osnovna sredstva u šumarstvu obuhvaćaju šumske saobraćajnice, zgrade, bujičarske objekte i dr. No, drvne zalihe šumskog fonda nisu uključene u tu procjenu, jer nemaju obilježja osnovnih sredstava. Podesno ih možemo smatrati nedovršenom proizvodnjom, koju u klasifikaciji narodnog bogatstva uključujemo u poslovne zalihe.

Kao polazištem za procjenu osnovnih sredstava koristio sam se Kompleksnim godišnjim izvještajima organizacija udruženog rada u Jugoslaviji za razmatrane godine. U njima su osnovna sredstva u nabavnoj vrijednosti iskazana prema vrijednostima iznesenim u završnim računima. Te su vrijednosti konvertirane na stalne cijene 1980. za sve godine promatranog niza. Konverzija u stalne cijene 1980. godine izvedena je podesnim indeksima cijena. Pri konstrukciji tih indeksa cijena uzeo sam u obzir rezultate revalorizacije osnovnih sredstava i kretanje cijena investicijskih dobara u razmatranim godinama.

Ponovo valja naglasiti da je uvođenje nove klasifikacije djelatnosti u jugoslavenskoj statistici u godini 1976. nametnulo mnogo složenih zadataka istraživanju u okviru ovog rada. Nastojao sam da podatke osnovnih sredstava na početku 1976. godine u što većoj mjeri uskladim s novom klasifikacijom koja osnovne organizacije udruženog rada klasificira među njihove djelatnosti, a ne prema djelatnosti cijele organizacije ili cijele složene organizacije udruženog rada. Zbog toga procjene osnovnih sredstava na početku godine 1976, iznesene u ovom radu prema novoj klasifikaciji, nisu u potpunosti usporedive s procjenama za prijašnje godine, kako je naprijed spomenuto.

U proračunu osnovnih sredstava cestovnog saobraćaja, u okviru oblasti saobraćaja i veza, nisu uključene ceste i kolni mostovi. Tu okolnost valja pamtiti kod razmatranja nizova osnovnih sredstava saobraćaja. Prema metodologiji koja se primjenjuje u našoj zemlji, od korištenja cesta i kolnih mostova po pravilu se ne obračunava društveni proizvod ni narodni dohodak. Zbog sklada u obračunu ovih makroekonomskih indikatora isključene su ceste i kolni mostovi iz vrijednosti osnovnih sredstava saobraćaja.

U nizovima osnovnih sredstava društvenog sektora privrede u ovom su radu sadržana usklađivanja mojih prijašnjih procjena. Odnose se na procjene nabavne vrijednosti osnovnih sredstava u upotrebi na početku svake godine razmatranog razdoblja. Ta su usklađivanja izvršena u ovom radu u procjenama osnovnih sredstava privrede Jugoslavije. Svrha tih usklađivanja je metodološko prilagođavanje mojih procjena osnovnih sredstava prema novijim ispitivanjima ovog skupa pitanja.

Moje procjene osnovnih sredstava industrije i rudarstva prema stanju na početku svake godine razmatranog razdoblja treba sniziti za 16 posto. To je snižavanje uvjetovano ekonomskom zastarjelošću dijela osnovnih sredstava industrije i rudarstva. U vezi s tim valja pamtiti da je i prva službena procjena osnovnih sredstava u našoj zemlji godine 1953. već predvidjela da se nabavna vrijednost osnovnih sredstava snizi, ako se radi o ekonomski zastarjelim osnovnim sredstvima. To je načelo bilo veoma teško provesti u praksi i ono je tek neznatnim dijelom primijenjeno u procjeni osnovnih sredstava na početku godine 1953. Naknadna ispitivanja te pojave dovela su me do zaključka da nabavnu vrijednost osnovnih sredstava cijele industrije i rudarstva u mojim prijašnjim procjenama valja sniziti za oko 16 posto.

Procjene osnovnih sredstava društvenog sektora poljoprivrede prema stanju na početku svake godine u razmatranom razdoblju, izložene u mojim prijašnjim radovima, treba sniziti za oko 45 posto. To je snižavanje uvjetovano isključivanjem raznih objekata u poljoprivredi, koji su napušteni tijekom vremena ili, pak, objekata izgrađenih prije više od jednog stoljeća, pa ih po dogovoru već smatramo prirodnim bogatstvom, ili pak općim javnim dobrom.

Procjene osnovnih sredstava vodoprivrede koje sam priredio u prijašnjim radovima treba smanjiti za 40 posto. To je snižavanje vrijednosti uvjetovano isključivanjem starijih obaloutvrda i raznih radova na zemljištu, koji su tijekom vremena poprimili obilježja općih javnih dobara. A opća se javna dobra u načelu ne uključuju u našoj zemlji u osnovna sredstva u privredi.

Nizove osnovnih sredstava u šumarstvu, izložene u mojim prijašnjim radovima, potrebno je sniziti za 20 posto. Takvo snižavanje uvjetovano je isključivanjem napuštenih šumskih saobraćajnica ili pak onih koje su dobile funkciju općih javnih dobara, kao i isključivanjem raznih drugih stavaka.

Moje procjene osnovnih sredstava društvenog sektora zanatstva, izložene u mojim prijašnjim radovima, valja sniziti za 10 posto. To je snižavanje uvjetovano ekonomskom zastarjelošću dijela osnovnih sredstava u društvenom sektoru zanatstva.

Vremenski nizovi osnovnih sredstava, izloženi u ovom radu, obuhvaćaju razdoblje od dvadeset godina. No, zbog oskudnih statistika za prve četiri godine razmatranog razdoblja procjene nisu čvrste u potpunosti.

Konačno, valja naglasiti da procjene osnovnih sredstava u ovom radu, zbog razlika u metodologiji proračuna, nisu podesno usporedive s procjenama

osnovnih sredstava priređenim u Saveznom zavodu za statistiku i objavljene u Statističkom godišnjaku Jugoslavije (razna godišta) i drugim statističkim izdanjima.

Društveni proizvod u ovom je radu obračunan za djelatnosti koje se u jugoslavenskoj statistici smatraju proizvodnim. Nisu uključene nematerijalne usluge zdravstva, obrazovanja, znanosti, kulture, javne uprave, korištenja stanova, razonode itd. Na temelju objavljenih statistika o kretanju društvenog proizvoda u društvenom i privatnom sektoru privrede u godinama 1961—1981. podesnim indeksima cijena proračunao sam nizove društvenog proizvoda u stalnim cijenama godine 1980.

Broj zaposlenih u društvenom sektoru privrede u godinama 1961—1981. uzeo sam prema izdanjima Saveznog zavoda za statistiku. Broj zaposlenih u privatnom sektoru poljoprivrede proračunao je dr. Zvonimir Baletić, znanstveni savjetnik Ekonomskog instituta u Zagrebu. Broj zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima privatnog sektora privrede utvrdio sam vlastitim procjenama.

Valja naglasiti da kao zaposlene u privatnom sektoru privrede u ovom radu ne smatramo samo osobe u radnom odnosu s privatnim poslodavcima nego i samostalne privrednike (individualni poljoprivrednici, prijevoznici, ugostitelji i obrtnici) i članove njihovih obitelji, bez obzira na to da li za svoj rad primaju nagradu u novcu ili ju ne primaju. Procjenom je obuhvaćen i broj zaposlenih kod privatnih poduzetnika, koji stalno ili povremeno rade bez službenog zasnivanja radnog odnosa.

Ivo Vinski

EMPLOYMENT, FIXED ASSETS AND GROSS PRODUCTS OF YUGOSLAVIA, 1961—1981

(Summary)

In this study are presented estimates and an analysis of main economic indicators of Yugoslavia's long-term economic growth in terms of persons employed in material production, undepreciated stock of fixed assets in material production and gross material product. These indicators refer to the time-span 1961—1981.

In this period Yugoslavia experienced rapid, though rather turbulent economic development. On the international scale Yugoslavia was at tle beginning of the period under examination an economically undeveloped country. In the subsequent two decades Yugoslavia's pace of economic growth was approximately twice as fast as the pace of economic growth of the world as a whole. In this period Yugoslavia ascended to the group of semi-developed countries by modern standards.

In the period from 1961 until 1981 Yugoslavia's gross material product roughly trebled. Real product per head rose about two-and-a-half times. The annual rate of growth of per capita product amounted to 5.1 per cent.

The undepreciated stock of fixed assets nearly quadrupled in that period, yielding an annual rate of growth of 7.1 per cent. The rate of growth of fixed assets per head amounted to 6.1 per cent. It should be mentioned in this connection that fixed assets in this study exclude residential buildings, public utilities, health, education, public administration, etc.

The rate of growth of fixed assets surpassed by about one fifth the rate of growth of gross product. This period witnessed, therefore, a rise of capital coefficients, average and marginal as well.

The number of persons employed, excluding public administration, health, education, etc. increased by 10 per cent in the period under review, i.e. from 7 million in 1961 to 7.7 million in 1981. It must be pointed out, however, that in the period under examination the number of persons employed in farming in the private sector was halved. An exodus of labour from agriculture to non-agricultural activities at home and abroad has been taking place.

In the first as well as in the fourth quinquennium of the period envisaged Yugoslavia's economy was overheated. In the first quinquennium the problems caused by an overheated economy were not as complex and far-reaching as in the fourth quinquennium. In 1965 an economic reform was implemented to tackle the problems which emerged in that period.

The overheating of the Yugoslav economy in the fourth quinquennium of the period under review has been causing considerable disproportions. Foreign debts rose to an unbearable level, unsettled liabilities arising from a downward floating of the national currency, a high amount of indebtedness within the Yugoslav economy, rising losses originating from current economic activities, etc. It may be reasonable to expect that these disproportions will be steadily disappearing in the years to come, in accordance with guidlines laid out in the Long-term programme of economic stabilization, designed by a special commission of experts.